БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл.
АВГУСТ
24
ЧЕТВЕРГ
№ 199 (8967).
өртээ 2 көп.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Парлалга талазы-биле комитетти РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле Эвилелдешкен республиканың күрүне комитеди кылдыр чаартып тургускан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң даргазынга эш Николай Васильевич СВИРИДОВТУ томуйлаан.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХОВУ ШӨЛДЕРИНДЕ ШАЛЫПЧЫ ЭЭЛЧЕГЛЕР

МАЛГА БЫЖЫГ ЧЕМ-СУУРНУ ТУРГУЗАР!

ХӨЙ БОЛУР

Чөөн-Хемчик районнуң Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг «Сүт-Хөл» совхозунуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир сааныг чемни белеткеп алыр дээш шудургу ажылдап турар.

Совхозтуң директору А. Д. Шаалы-биле бистиң корреспондентивис телефон дамчыштыр харылзашкаш, мал чеминиң белеткелиниң чоруп турарын чугаалап бээрин дилээн.

— Мал чеминиң белеткелин чедиишкинниг чорудары-биле аңаа киржир техниканың септелгезин багай эвес чоруткаш, ажылдаар кижилерни чогуур үезинде четчелээш, аңгы-аңгы бригадаларга үскен. Ол ышкаш хойжу бригадалар, машина-трактор мастерскаязы, школалар болгаш өске-даа коллективтерге сиген белеткээр даалгаларны база берген. Социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылгаш, улуска таныштырган.

Сиген белеткээр 3 бригада бар. Ниитизи-биле совхозта мал чеминиң белеткелинде 251 кижи хаара туттунган, оларның 189-зу хол кадыыры-биле сигенни кезип турар. Тракторлар, сиген кезер машиналар, дырбааштар болгаш өске-даа техника бригадаларда быжыглаттынган.

Совхозтуң ажыл-ишчилери мал чеми белеткээр талазы-биле шалыпкын ажылдап келген түңнелинде сиген белеткээр планын ажыл-агый август 20-де 95,8 хуу күүсеткен. Тодаргайлаарга, 1846 тонна сиген белеткээр онаалгазын 1770 тонна чедире берген. Ишкин салбырының (эргелекчизи Ондар Каңчыыр-оол) сигенчилери эң-не идепкейлиг ажылдаан. Олар 710 тонна сигенни белеткээр тургаш, 744 тоннаны сарааттап, даалгазын 104 хуу боттандырган. Хөр-Тайга школазының коллективин мактаар ужурлуг. Олар 20 тонна сигенни шеф-биле кылыр онаалгазын чеди тонна ажырган.

Малчыннар сиген белеткелинге идепкейлиг киржип, бердинген планны болгаш алган хүлээлгезин күүседир дээш шудургу ажылдап турарлар. Киров салбырда Ондар Дажы-Серенниң удуртканы чыгыычылар 50 тонна сигенни белеткээр тургаш, 84 тоннаны сарааттаан. Ишкин салбырының № 1 хойжу бригадазының кадарчылары 92 тонна сиген белеткээр планын күүсеткен.

Сигенчилер ортузунда социалистиг чарыштың түңнелин он хонгаш-ла үндүрерин чурумчуткан.

Совхозтуң партия комитеди агитаторларны, политинформаторларны мал чеми белеткээр бригадаларда быжыглаан. Олар чурт иштинде болгаш даштыкыда болуушкуннарны ажыл-ишчилерге тайылбырлап, агитхуудустарны үндүрүп, аңаа чедиишкиннерни мактап бижип, четпестерни чидии-биле шүгүмчүлеп турарлар.

«Сүт-Хөл» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга четчир сааныг мал чемин белеткеп алыр сорулгазын чедиишкинниг күүседип шыдаарын оларның ажыл-херээ долузу-биле бадыткап турарын эш Шаалы чугаалаан.

КАА-ХЕМЧИЛЕР МУРНАВЫШААН

КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Тоску беш чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрерин 1,5 катаптан эвээш эвес көвүдедир сорулга республиканың малчыннарының мурнунда салдынып турар. Ол сорулганы күүседир төлээде мал чемин бүдүрерин көвүдедири эргежок чугула. Тарааны болгаш мал чемин бүдүрерин көвүдедириниң, бодүүн, чулуктуг болгаш холуксаалыг чемнер-биле малды бүрүн хандырарының талазы-биле республиканың колхозтарынга 1972—1975 чылдарда ап чорудар хемчеглерни ажылдап кылган.

Амгы үеде мал чеминиң белеткелин республиканың чер болганда күженишкинниг чорудуп турар. Августуң 21-де медээни ёзугаар алырга, республикада сиген белеткээр план ниитизи-биле 45 хуу, силос салыры 26 хуу күүсеттинген. Шупту 84,6 муң гектар черниң сигенин кескен, ооң 70 муң гектарындан сигенни бөлүп сарааттаан. 5620 тонна сенажты салган, 167 тонна витаминниг сиген далганын, 1638 тонна будук-бүрүнү белеткээн.

Мал чеминиң белеткелин Каа-Хем район дүрген темп-биле чорудуп, планын 73,5 хуу чедире берген. Бии-Хем район планын 57,7 хуу, Таңды — 52,5 хуу, Эрзин — 48,3 хуу күүседип, мурнуку одуругда чоруп турар.

Ынчалза-даа мал чеминиң белеткелин чамдык черлерде кончуг оожум темп-биле чорудуп турарын айтыр херек. Сиген белеткээриниң планын Бай-Тайга район чүгле 26,6 хуу, Улуг-Хем — 35,9 хуу, Тес-Хем — 37 хуу, Барыын-Хемчик — 40 хуу чедирген.

Эрзин, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарының ажыл-агыйлары силос салырынче ам-даа болур-чогуур-биле шуудап кирбээн. Бо чорук-биле эштежир аргажок.

Ындыг-ла үр эвесте Көдээ ажыл-агыйының дуржулга станциязынга эрттирген, мал чеми белеткээриниң депшилгелиг аргаларының талазы-биле семинарның берген ажыктыг чүүлдерин республиканың дыка хөй районнарының ажыл-агыйларында амга чедир ажыглавайн турар. Чижээ, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем районнарының база Кызыл хоорай Совединиң ажыл-агыйлары амга чедир чаңгыс тонна-даа сенаж салбаан. Ону кылып болурунуң болдунар аргазы ол черлерде бар. Ынчалза-даа ажыл-агыйларның удуртукчулары олче кичээнгей салбаан.

Витаминниг сиген далганын белеткээрин «Элегес» болгаш «ҮТКА 25 чылы» совхозтарда база-ла кончуг оожум чорудуп турар. Хөй чылдыг болгаш чаңгыс чылдыг сигеннерден витаминниг далганы белеткээриниң болдунар аргалары бар турбуже, июль болгаш август айларның дургузунда «ҮТКА 25 чылы» совхоз чүгле 22 тонна, «Элегес» 37 тонна сиген далганын белеткээн. Амгы үеде ол ажыл-агыйлар АВМ — 04 агрегатты ажылдатпастаан. Агрегат бүрүзүнге 200—250 тоннадан эвээш эвес сиген далганын бүдүрер сорулга-биле ол совхозтарның удуртукчулары ук агрегаттарны бүрүн күчүзү-биле ийи ээлчеглиг ажылдадыр херек.

Ам чер болганда мал чеми белеткеп турар бригадаларны, звенолорну быжыглап артыышаан, оларга эргежок чугула дузаны көргүзүп, сиген, силос белеткелиниң темпизин улам күштелдирер ужурлуг бис. Мал чеминиң белеткелинге чүгле механизастаттынган бригадалар болгаш звенолар киржир эвес, харын-даа хоорайларның, суурларның үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлери киржип, дузалажыр хүлээлгелиг.

МУРНАКЧЫ КОМБАЙНЕР

Тараа ажаап алышкынының изиг үези чоруп турар. «Межегей» совхозта механизаторлар бо хүннерде кызымак ажылдап, хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип, турарлар. Чижээ, комбайнер А. С. Захаров хүнде бүдүн чартык нормазы күүседип, ажаап алышкынның эки шынарлыын чедип ап турар. Бо чурукта — комбайнер А. С. Захаров-тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СИГЕНДЕН ТАРААЖЕ

Каа-Хем районда «Совет Тыва» совхозтуң Чинге-Дагда Дармажаа Дамдынга баштаткан 28 кижи составтыг сигенчи бригада сиген, силос белеткээр планын дыка ажыр күүсеткен. Ниитиниң малынга 132 тонна сиген белеткээр тургаш 312 кылдыр, 4000 тонна силостуң орнунга 4496 тоннаны салган.

Бригада бо хүннерде тараа ажаап алышкынынче кирген. Олар эң баштай бышкан 500 га арбайның 338 газын тавычалай кескен. Ооң 178 газын бастырган, 262 тонна тарааны савалаан. Бригада гадан-на 14 центнер дүжүттү ап турар.

Комбайнер Бичеккей Арагачы «СКД-5» комбайн-биле хүнде 24 га черни кестирип, ийи нормазы күүседип, мурнакчы ажылдап турар. Комбайнерлер Кинсан Анай, Юрий Дамбра ол-ла марканың комбайны-биле хүнде бүдүн чартык норма күүседип, шудургузун киргүскеннер. Сөөртүкчү чолаачылар Буянды Каң-оол, Дууза Дандар-оол олар комбайнерлерден дудак чок ажылдап турар.

Совхозта партком хову турлаанда көскү агитацияны эки тургускан. **«Малга чем белеткелин хуусаа бетинде доозаалыңар», «Юбилейлиг чылдың дүжүдүн чогуур үезинде чидириг чокка ажаап алыңар!»** дээн лозуңнарны бригаданың кызыл булуңунуң даштында көскү черде аскан. Ында хана солун чогуур үезинде үнүп, мурнакчыларны илередип, четпестерни шүгүмчүлеп турар.

Тараажыларның ажыл шагының хүн чурумун тургускан, ында ажылче үнериниң, келириниң графигин ёзугаар демдегледдерни кылып турар. Ынчангаш сөөлгү үеде бригадада сагылга-чурум бедээн.

Бригада кежигүннериниң нургулайы аныяктар. Ажылдан хостуг үелеринде олар хол бөмбүү ойнап, номнар болгаш чаа солуннар, журналдарны номчуп турарлар. Повар Каракыс Бады болгаш ооң дузалакчызы Клава Бүрүкей механизаторларның аъш-чемин амданныг, шынарлыг белеткеп, оларның ажылдап турар черлеринге чогуур үезинде чедирип турарлар.

А. ТОРЛУК.

ГЕКТАРДАН-НА 16—17 ЦЕНТНЕР

Көк-Хаак суурнуң мырыңай мурнуу чарыындан эгелээш, оон 8-ле километр черде Саргал ховузун дургаар «Коммунизмче оруң» колхозтуң тараа шөлдери чаптылып чоруткан. Бо чылын мында магалыг чаагай тараа үнген. Кайнаар-даа көөрге, карак чылчырыктаар алдын-сарыг тараа-ла, тараа! Ылаңгыя Саргалче баар оруктап бичии баалыкты ажа халдып келирге, ыйгылды өрү чаттылган тудушкак тарааны дорт кезер болза ажырбас кылдыр быжа берген, салгын аайы-биле саглаңайндыр чалгып чыдар.

Суур чоогунда сула болгаш кызыл-тастың баштайгы тараалары шагда-ла колхозтуң төп шаңында кезек-кезек оваалар апаргылаан. Барааны оон-на илдей көстүп чоруп тургулаар хову корабльдеринден тараа сөөрткен машиналар үзүк-соксаал чокка шууржуп турар. Төп шаң. Ында бо хүннерде ажыл-яш хайнышкынныг. Трактор-хову бригадири Василий Игнатьевич Глушковтуң бичии-даа чайы чок, бирде деңзилекчиниң демдеглелин хынай каап-тар, чамдыкта тараа арыглаан кижилерниң ажылының шынарын көөр, күжүн четчелээр, тараа кестирген, бастырган механизаторларны хайгаараар, чолаачыларны үлээр, хуваар дээш оон-даа ыңай.

— Бо чоогувуста 140 гектар черниң кызыл-тазын кестиргеш, бастырып алдывыс. Дүжүдү-даа тергиин: бир гектардан ортумаа-биле 16-17 центнер чедип тур. Комбайнерлерниң ажылдап турары-даа магалыг-ла! Чүгле бөгүн Иван Михалченко 33490 центнерни, Фатей, Борис, Константин Долгановтар — 2500—2600 центнер чедир бастырыпканнар-дыр — деп, бригадир чай кадында деңзилекчиниң демдеглел медээзин хынап чыда, биске дыңнатты.

Саргалда турлагже баар орук кыйыында тарааларның чамдыызын кестирип каапкан, тавычалар кургап чыдар болду. Ында ниитизи-биле 7 муң ажыг гектар тараа бар. Оларның улуг нуруузу дорт кестирер хире быжа бергилээн. Ынчангаш даарта-соңгузуу хүнден олче шуут кирипте деп турар. Мында амдызында 9 комбайн ажылдап турар. Оларның ийизинден өскелери шупту чүгле кестирип турар. Бо хүннерге чедир мында 190 гектар сула кестинген болгаш ооң бастырылгазы чоруп турар.

Ажылдың бо участогунда база-ла шалыпчы кижилер эвээш эвес. Оларның бирги одуруунда мурнунда чылдардагы чанчылын ёзугаар колхозтуң мурнакчы механизаторлары Михаил, Петр, Григорий Ситниковтар чоруп турар. Хоочун комбайнерлерниң бирээзи Алексей Филатов ол алышкылардан калыш чок ажылдап турар. Оларның шуптузу тараа кестирилгезинде хүн-бүрү ийи нормадан кудулатпайн келгеннер.

Бригаданың төвүн кончуг таарымчалыг кылдыр дерип тургускан. Ында столовая делгем, арыг-силиг. А. М. Керасов биле В. В. Есипова оларның белеткээн чеминиң шынары эки, колхоз механизаторларны болгаш тараажыларны ногаа аймаа, эът, сүт-биле четче хандырган. Ниити чурттаалга бажыңын гостиница хевирлиг кылдыр таарыштыр тургускан болгаш ында ойнаар херекселдер, телевизор, радио, чырык киирттинген. Лозуң, плакаттарны көскү черлерде аскан.

Оон ыңай бригада турлаанда шефчилерниң чурттаар тускай бажыңын база дыка таарымчалыг кылдыр дерип тургускан, ында амдыгааштан оларның башкылыы чурттап эгелей берген. Көк-хаакчылар күрүнеге 3500 тонна тараа дужаар хүлээлгезин күүседип шыдаар.

О. НАМЧЫЛАК.

Каа-Хем район.

ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ— БҮГҮ-НИИТИ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ

СОРУЛГАЛАР УЛУГ

1972 чыл — төөгүлүг улуг болуушкуннарның чылы. ССР Эвилелиниң 50 чыл болур оюн совет улус уткуп турар. Партияның XXIV съездизи улус өөредилгезиниң талазы-биле чугула шиитпирлерни хүлээп алганын билир бис. Ук сорулгаларны амыдыралга боттандырары-биле холбашкан чугула доктаалдарны СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чоокта чаа хүлээп алган. Оларның бирээзи — «Аныяктарның бүгү-нииты ортумак өөредилгеже шилчилгезин доозар болгаш нииты билиг школазын улам ыңай хөгжүдер дугайында» доктаал ол деп Кызыл хоорайның эргелекчизи З. Ф. Борисова илеткелин эгелээн.

Найысылалдың башкылары август хуралының хүн айтырыынга бо талазы-биле улуг чугаалажылышкынны чоруткан. Кызылдың башкылары эрткен өөредилге чылында башкылаашкынның шынарын бедидер, өөредилге-кижизидилге ажылында чаа аргаларны дилеп тывар, мурнакчы дуржулганы өөренир дээш эвээш эвес ажылды чорутканы билдингир. Шак мындыг ажыл-херектиң түңнелинде хоорайның 175 башкызы боттарының башкылаар эртемнеринге чүс хуу өөредилгелиг болган. Ол ышкаш 138 класстарның өөредилгези база 100 хуу.

Башкылаашкын ажылының мурнакчылары көвүдээн. Чижээ, хоорайның № 4 сес чыл школазы (директору эш Пожидаева) өөредилгениң шынарын экижиткен. 487 өөреникчиден 200 кижи эки болгаш кончуг эки өөренип турар.

Хоорайның № 1, 14 база Элегес-Аксы школаларында өөредилге хуузу бедик. Оон ангыда № 8, 9, 11 школалар өөредилге деңнелин эрткен чылга бодаарга элээн бедиткен. Башкы кижиниң ажылга харысалгазын, оон бедик адын үнелеп чоруур ажыл-ишчи башкы кадрлар школа бүрүзүнде чыл келген тудум улам чүткүлдүг ажылдап чорууруң илеткелчи демдеглээн.

Бүгү-нииты ортумак өөредилгени боттандырарының баазазы — сес чыл школазы. Манаа хамаарышкан ханы анализти илеткелде кылган.

Кежээки өөредилгениң организациязында четпестер хөй. Үстүнде айыттынган четпестерни чайладыр болгаш өөредилгениң шынарынче сагыш салыры кол айтырыг. Өөредилгениң ажыктыг чоруун чедип алыр. «Өөреникчи бүрүзүнге — быжыг болгаш ханы билиглери» деп Москва башкыларының кыйгырыы коллектив бүрүзүнүң ажыл-чорудулгазынга кол кыйгырыг бооп ужурлуг.

КОНТРОЛЬ БОЛГАШ УДУРТУЛГА

Кадрларны шилиири, оларны таарыштыр тургузары, даандырган ажыл-херек дээш харысалга дугайында бистиң партиявыс сөөлгү үеде улуг кичээнгейни салып турар. Школа ажылынга удуртукчу кижиниң харысалгазы, ылаңгыя школа иштиниң контролю ышкаш чугула чүүлдерни илеткелчи база демдеглээн. Найысылалдың школаларында ажыл-херекчи удуртукчулар хөй. Ынчалза-даа коллективти чаңгыс сорулгаже углаар, ону улам быжыглаар, башкы бүрүзүнүң харысалгазын бедидер айтырыгга хамаарыштыр сула ажылдап турган № 12 школа (директору эш Филимонова) ышкаш чамдык удуртукчуларны база адагылаан.

Эрткен өөредилге чылында хоорайның школаларынга Чырыдыышкын министерствозу элээн каш ниити хыналдаларны чоруткан. Ажылда бар четпестерни илередип тодараткан. Школа иштинге хыналданың кошкаандан эрткен чылын хоорайның 12 школазы өөредилге хуузун чавызаткан. Оон чылдагааны чүдел дээрге, бирээде, тус-тус башкыларның база ниити коллективтиң кошкак ажылдааны. Ийиде, ажылда бар четпестерни коллективке ой-шаанда илеретпейн турганында. Хуу сүрер, бар четпестер турда-ла ону херекке албас чоруктар турган дээрзин илеткелчи чугаалаан. Кызылдың № 2 школа өөредилге хуузун эрткен чылдан 5, Күнгүртүг — 7 хуу болгаш Кара-Хаак, Чербиниң кадыкшылга дээш өске-даа коллективтер чавызаткан.

Ылаңгыя эге класстарга чоруткан хыналда ажылдарны № 2, 10 болгаш өске-даа школаларның өөреникчилери эң кошкак күүсеткеннер. Шак мындыг фактылардан түңнел үндүрери чугула.

Программаны канчаар күүседип, барымдаалап турарын хынавас чоруктар Кызылдың № 2 школазынга турган. Күнгүртүг школазындан хөй өөреникчи өөредилгезин кагган болгаш катап олурар чоруктар бар болуп турар.

Школа удуртукчуларының хыналда чок чоруундан күскү экзаменнерни хоорайның школалары багай организастап турар. Школа чанының участоктары (№ 7 школадан ангыда) сандаргай байдалда.

БОТ-БОТТАРЫНДАН ӨӨРЕНИР, ДУЗАЛААР

Кызылдың башкылары боттарының хуралынга ажылда бар эки чүүлдерни база иле

(Уланчызы 3-кү арында).

ЧУРУКТА: 25—30 чылдар дургузунда Кызыл хоорайның школаларынга үзүктел чокка ажылдап, чаптарны өөредип кижизидеринге төлептиг үлүүн киирип келген хоочун башкылар (солагай таладан) М. Т. Архипова, А. Е. Бонина, А. Е. Вяткина, Р. А. Наговицына олар найысылалдың башкыларының хуралының үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

СЭКП обкомунуң бюрозунда болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ШКОЛАЛАРНЫҢ ЧАРЫЖЫН ТҮҢНЭЭН

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели школаларның болгаш школа назы четпээн уруглар албан черлериниң чаа өөредилге чылынга белеткели мурнукузундан элээн эки организастыг эрткенин демдеглээн. Бүгү школалар, интернаттар болгаш школа назы четпээн уруглар албан черлери шуптузу чогуур үезинде септеттинген болгаш одаар чүүл-биле колдуунда хандыртынган боор турар.

Эрткен 1971—1972 өөредилге чылында республиканың школаларынга уругларның өөредилгези улам экижээн, оларның билииниң шынары бедээн, өөредилгезин ара каар, школадан үнер чоруктар кызырылган база чаңгыс класска ийи чылда олурар чорук эвээжээн.

Бии-Хем, Таңды болгаш Каа-Хем районнар школаларны, школа назы четпээн уруглар албан черлерин белеткээр талазы-биле социалистиг чарыштың негелделерин чедиишкинниг күүсеткен. Эрткен 1971—1972 өөредилге чылында өөреникчилерниң өөредилгези Бии-Хем районга 97,4 хуу, Таңдыга — 96 хуу, Каа-Хемге — 95,4 хуу болган. Бо районнарда школаларның септелгезиниң шынары база эки боор турар, одаар чүүл-биле бүрүн хандыртынган.

Ооң-биле чергелештир Тес-Хем районда школаларның чаа өөредилге чылынга белеткели оожум. Улуг-Хем районнуң чамдык школаларының септелгези куду шынарлыг боор турарын СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели база айыткан. Республиканың школаларының хөй кезиинде ажыглаттынган өөредилге номнарын чыыр талазы-биле ажыл багай организастаттынган. Эрткен өөредилге чылында чамдык черлерге (Кызыл хоорай, Бай-Тайга болгаш Улуг-Хем районнар) өөреникчилерниң өөредилгезиниң шынары куду болгулаан.

Чаа өөредилге чылынга школаларның болгаш школа назы четпээн уруглар албан черлериниң эң эки белеткелин дээш социалистиг чарышка бирги черни ээлээн Бии-Хем шилчиир Кызыл тукту тыпсыр, ийиги черни — Таңды район, үшкү черни — Каа-Хем район ээлээн деп санаар дугайында Чырыдыышкын министерствозунуң коллегиязының болгаш чырыдыышкын ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң саналын чүүлдүг деп көрген.

Школачыларны, интернаттарны септээр, оларны одаар чүүл-биле хандырар талазы-биле ажылда четпестерни чайладып, 1972—1973 өөредилге чылын организастыг эрттиреринге эргежок чугула чүүлдерни тургузарын СЭКП-ниң Кызыл хоорkомунга болгаш райкомнарынга, ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай база районнар Советтериниң күүскомнарынга дааскан.

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

АВТОМАТТЫГ СТАНЦИЯЛАР «МАРС-2» БОЛГАШ «МАРС-3»-БИЛЕ МАРС ПЛАНЕТАНЫ ШИНЧИЛЭЭРИНИҢ ЭРТЕМ ПРОГРАММАЗЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Марсты шинчилээриниң талазы-биле планнаан комплекстиг программазын ооң кыдыы-мал спутниктериниң орбиталарындан совет автоматтыг станциялар «Марс-2» болгаш «Марс-3» дооскан.

Ол планетаның кырының болгаш атмосферазының, а ол ышкаш планета чаңының космос делгеминиң физиктиг шынарларының дугайында хөй хемчээлдиг эртем медээлерин алдынган.

Планеталар аразынга ужуугар автоматтыг станциялар «Марс-2»-ни болгаш «Марс-3»-тү Марс планетаже ужударының траекториязынче 1972 чылдың май 19-та болгаш 28-те салып үндүрген. Чер-Марс аразының девискээринге алды ай ажыг үениң дургузунда үргүлчүлээн ужудуушкун үезинде планеталар аразының космос делгеминиң физиктиг тургузуунуң дугайында эртем шинчилелдерин станциялар үргүлчү кылып турган.

Ынчаарга автоматтыг станциялар «Марс-2»-ни болгаш «Марс-3»-тү ноябрь 27-де болгаш декабрь 2-де ол планетаның чоогунда орбиталарынче киирген болгаш ук планетаны база ооң долгандыр турар делгемнерин шинчилээринче шуут кирипкен.

Ол планетаның кырынга автоматтыг станция «Марс-3»-түң чавызап бадар аппарады баштайгы чымчак ховуушкуну болгаш ооң кырындан Черже радиосигналды дамчытканы космоска чарып дуржулганың эң шылгараңгай чедиишкини ол боор турар. Марстың кырында Совет Эвилелиниң сүлде демдээн сиилбип чураан вымпелдерни база чедирген.

Амгы үеге чедир ук планетаны «Марс-2» станция 362 катап, а «Марс-3» — 20 катап долганган.

Марсты долгандыр оларның сес ай ажыг үениң дургузунда ужудуушкунунуң үезинде Марстың кырының болгаш атмосферазының шынарларын спектриниң көстүр, инфра-кызыл, болгаш ультрафиолеттиг диапазоннары-биле, а ол ышкаш радиочалгыгларының диапазону-биле-даа комплекстиг шинчилеп көрген.

Ол шинчилелдерниң ачы
ында планетаның кырынд
болгаш кырының адаанда-да
каъттарының температуразы
тодарадыр, ареографтыг ши
ротага болгаш Марстың ду
хүнүнүң үезинге хамаарыш
тыр ооң өскерлиишкинн
хайгаараар аргалыг болга
Планетаның кырындан чам
дык-чамдык чылыг аномалия
зы илереттинген. Хөмүрау
ажыг хейниң инфра-кызы
радиацияны сиңирип ап ту
рар дугайында түңнелдерни
ёзугаар ужудуушкуну
оруун дургаар Марстың кы
рының бедик байдалын тода
аткан.

Планетаның аңгы-аңгы ке

(Уланчызы 3-кү арында).

Механизаторлар, механизастаашкын бүгү чүвени шиитпирлээр

Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң сураглыг комбайнеру Мария Михайлова болгаш картофель ажаар комбайнның башкарыкчызы Олег Оюн олар амгы үеде картофель ажаалгазында могаг чок ажылдап турарлар. Олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседир. Республиканың найысылалы — Кызылче совхозтуң чаа дүжүдүнүң картофелин хүннүң сөөртүп турар.

— ССРЭ-ниң 50 чылының байырлалын төлептиг уткуур дээш алдынган социалистиг хүлээлгелеривисти чүгле долдур эвес, харын ажыр күүседир дээш, күш-ажылчы ээлчегде туржуп турар бис, хүлээлгевисти күүседип шыдаар бис — деп, олар бүзүрелдиг чугаалаарлар.

Бии-Хем районнуң «Саян» совхозунуң шөлдериниң Бегрээ дээр черде сиген кезилдези түлүк чоруп турар. Ында сарааттар кевүдээн. Сиген белеткелчилери Ондар Уйнук-оол, Тюлюш Көк олар шалыпчы ажылдап, хүнде нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Бо чурукта «Саян» совхозта сиген белеткелин көргүскен.

— Көдээ ажыл-агыйның бүгү ажылдарынга механизаторлар, механизастаашкын шиитпирлиг рольду ойнаар, ынчангаш кызыдып турар улус бис — деп, сиген белеткелчилери бүзүреткен.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотолары.

ССРЭ-ниң 50 чылынга

АКЫ-ДУҢМА

И. Г. КЭБИН,

Эстонияның КП ТК-зының бирги секретары

Бистиң чурттуң бүгү-ле күш-ажылчы амыдыралы, совет кижилерниң бүгү-ле патриотчу ажыл-херээ өндүр улуг байырлал — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылы-биле шуут холбашкан. Улуг байырлал чоокшулаан тудумна чартык чүс чылда эрткен оруувустуң, ол орукту чугаалап турар болуушкуннарның ужур-дузазының болгаш мөзү-зүнүң дугайында, кижи төрелгетенниң төөгүзүнге ооң оруунуң дугайында улуу-биле, улам удаа-дараа бодангылай бээр бис. Эрткен бежен чыл — болуушкуннарының ханызының болгаш улуг ужур-уткалыының талазы-биле деңнежир чүвези чок маадырлыг үе-чада болур дээрзин бистиң кижи бүрүзү тодаргай медерел билип турар.

«Мээң күрүнем бо-дур!» — деп, ады Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели болуп турар бүгү хөй националдыг совет күрүнени эргилдир көргеш, кандыг-даа национал совет кижизи чугаалап болур. Чүгө дээрге ССРЭ дээрге орус, украин, белорус, ССРЭ-ниң өске-даа хөй улустарының күрүнези болуп турары ышкаш, ол Эстонияга база эстон улустуң күрүнези болуп турар. Ооң-биле кады Совет Эвилелиниң составында кирип турар эстон-даа, орус-даа, украин-даа белорус-даа база өске-даа улустар боттары национал күрүнелерлиг болгай, олар Эвилелге деӊ республикалар болуп каттышкан.

Латвия, Литва-биле бир домей, Эстония болза, төөгү талазы-биле байдалдарның хараазында хөй националдыг совет өг-бүлеге өскелерден соңнап кирген. Ынчалзажок империалистиг бүзээлээшкинниң байдалы турда, аныяк социалистиг тургузуг туржуп шыдап, тиилезин дээш, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелин тургузаар дугайында ленинчи идея төрүттүнүп турган 1917—1919 чылдарда-ла тускай хамаарышпас Эстон Республика туруп турган, ону ынчаарда «Эстлянд күш-ажылчы коммуна» деп адап турган. Бистиң республикаларывыстың өндүр улуг дем каттыштырылгазының аразында эң-не аныяктарның бирээзи болуп турар Эстония болза совет улустарның ак сеткилдиг найыралының чаагай салдарын долу хемчээлдии-биле бодунга көрген. Харын-на ол чорук кыска хуусаа иштинде бедик сайзыраңгай үлетпүрнү, механизастаттынган көдээ ажыл-агыйны тургузар, эң нарын социал-экономиктиг сорулгаларны шиитпирлээр арганы Эстонияга берген.

«Акы-дуңма социалистиг республика бүрүзү бүгү талалыг хөгжүлдезиниң оруунга, бистиң чурттуң улустарының болгаш нацияларының улам ыңай чоорту чоокшулажырының оруунга партияның удуртулгазы-биле эрткен чылдарда чаа-чаа базымнарны кылган — деп, СЭКП-ниң XXIV съездизинге эш Л. И. Брежнев чугаалаан. Ол чоокшулажыышкын болза национал онза чүүлдерни кичээнгейлиг барымдаалап көөрүнүң, социалистиг национал культураларның хөгжүлдезиниң байдалында болгулап турар. Бистиң бүгү Эвилеливистиң ниити эрге-ажыын-даа, ол эвилелде кирген республика бүрүзүнүң-даа эрге-ажыктарын доктаамал барымдаалап турары — бо айтырыг талазы-биле партияның политиказының утказы ол-дур».

Өңнүктериниң — чурттуң акы-дуңмалышкы улустарының деткимчезин кезээде бодавышаан, бистиң республика 32 чыл дургузунда чүс чылга деңнежир орукту эрткен. Совет Эстония 1940 чылга деңнээрге ам оон 30 катап хөй үлетпүр продукциязын бүдүрүп турар. Ооң-биле кады ол 32 чылдың иштинден барык 10 чыл дайынның болгаш улус ажыл-агыйын катап тургузуп, чаартып турганының чылдарынга онаажып турар болгай дээрзин айтыр херек.

1940 чылда, Совет эрге-чагырганы катап тургусканының баштайгы чылдарында-ла, улус ажыл-агыйының эң чугула чүъктерлиг эшелоннары Эстонияга кириш эгелээн. Уралдың болгаш Украинаның металлургтары, Москва биле Ленинградтың машина тудукчулары, Узбекистанның болгаш Туркменияның хөвенчилери боттарының күш-ажылының үре-түңнелдерин бичии дуңмазы Эстония-биле үлежиринче далажып турганнар. Ынчалза-даа хөй чүве кылдынмаан, дайын эгелээн. Ийет, ол кылдынган-даа чүүлдерни гитлержилер узуткап каапкан.

Социалистиг Төрээн чуртун, чоокта чаа чаалап алган хосталгазын болгаш аас-кежиин камгалаар дээш, совет бүгү улустар-биле кады эстон улус база көдүрлүп үнген. Муң-муң эстончулар чурттуң ханызынга — Уралдың заводтарынга, Кузбасстың шахталарынга, тудугларга, колхозтар болгаш совхозтарга маадырлыг ажылдап турган. Великие Луки, Невель болгаш Новосокольники дээр хоорайларны хостаары дээш тулчуушкуннарга эстон — дайынчылар балаттынмас алдар-биле бүргеткеннер. Орустар, украиннер, белорустар-биле кады немец-фашистиг эжелекчилерден эстон черни Кызыл Армияның эстон корпузунуң дайынчылары арыглап турганнар. Эстон национал шериг каттыжыышкыннары болгаш Кызыл Армияның кезектери гвардейжилер болу бергени хөйнү чугаалап ту-

СОҢГУКЧУЛАРНЫҢ ЧАГЫГЛАРЫН ЫЯАП КҮҮСЕДИР

Чоокта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана хоорай Совединиң күүскому соңгукчуларның чагыгларын канчаар күүседип турарының дугайын чугаалашкан.

Хоорай Совединиң күүскому 1971 чылдың июньда болган соңгулдалар соонда соңгукчуларның чагыгларын күүсединиң талазы-биле чогуур хемчеглерни ажылдап кылгаш, хоорай Совединиң бирги сессиязынга 14 санныг чагыгны күүседир кылдыр хүлээп алган. Олардан 5 чагыг күүсеттинген. Хоорайның девискээринде 4 чаа кудукту немей тудуп, 19 эрги кудукту септээн, ийи муң дөс ыяшты тарып олурткан болгаш 1500 метр буганы аштап арыглаан. Бо үстүнде чагыгларны күүсединге хоорай Совединиң күүсекчи комитеди соңгукчуларны кииириштирип организастаан болгаш хоорай чаагайжыдылгазынга албан организация черлериң, чурттакчы чонну калбаа-биле кииириштирген.

Соңгукчуларның чагыгларын күүсединге Чадаана хоорай Совединиң депутаттары эштер Кузнецова, Кравченко, Степанов, Сарыглар болгаш оон-даа өскелер эки ажылдап турарлар.

Хоорай чурттакчыларының эргезинде 20 магазин, 3 столовая, 5 уруглар сады, буфеттер, амыдырал хандырылга комбинады болгаш оон-даа өске культураның албан черлери бар.

Совет тургузуг

Соңгукчуларның чагыгларын ёзугаар амгы үеде районда кижи эмнелгезиниң иштики аарыглар эмнээр салбырын алгыдар талазы-биле немелде тудугну тудуп турар, ону бо чылдың 9 айда ажыглалга киирер. Октябрьская, Ленин, Малчын, Тиилелге кудумчуларынга чадаг кижи кылаштаар 2800 метр хемчээлдиг оруктарны кылган болгаш хоорайның чөөн талазын чаагайжыдып, эде кылган. Хоорай девискээринде сесерликтиң кажаазын, чадаг улус кежер 3. автомашинага 2 көвүрүгнү туткан. Хоорайны суг айыылындан камгалаар чалдар кылырынга 12 муң рубльди чарыгдаан.

Ындыг болза-даа соңгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле Чадаана хоорай Совединиң күүсекчи комитеди четпес ажылдап турарын Дээди Советтиң Президиуму демдеглээн. Бүгү кирген чагыгның чүгле 5-жи күүсеттингени ол дугайын херечилеп турар. Дорожная, Пушкин кудумчуларынга бок урар. хааржактар кылыр турган, оларны мынчага чедир кылбаан.

Чадаана хоорай Совединиң сессиязынга, хоорай Совединиң күүскомунуң хуралынга чаагайжыдылга дугайында айтырыгны хөй удаа чугаалажып, доктаал шиитпирлерни хүлээп ап турган хирезинде, ооң күүселдезин чогуур өйшаанда контрольдап хынаваан, хоорайның ниити арыг-шевери ам-даа куду деңнелдиг. Хоорайның кайы-даа талазын көөрге кайы хамаан чокка төккүлеп каапкан бок хөй, а хоорай Совединиң күүскому ону чурумчудар талазы-биле боттуг хемчег албаан.

Чадаана хоорай Совединиң күүскому соңгукчуларның чагыгларын канчаар күүседип турарының дугайында албан организация черлериниң удуртукчуларының илеткелдерин күүсекчи комитеттиң хуралдарынга хаая дыңнап келген. А соңгукчуларның чагыгларын күүседир херекке хоорай Совединиң доктаамал комиссияларының, депутаттарның, Советтиң активтериниң болгаш соңгукчуларның күжүн кошкак ажыглап турар.

Соңгукчуларның чагыгларын күүсединге депутаттарның күштүг чепсээ — депутаттың негелдезин кошкак ажыглап турар. Бо талазы-биле ажылды Чадаана хоорай Совединиң күүсекчи комитеди кошкак чорудуп турар болгаш аныяк депутаттарга депутаттың негелдезин ажыглаар дугайында амга чедир тайылбыр ажылын чорутпайн турар.

Чугаалашкан айтырыгга хамаарыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму делгеренгей шиитпирни хүлээп алган.

Ол шиитпирлер болгаш соңгукчуларның чагыглары ыяап-ла күүсеттинген турар ужурлуг.

А. КӨШКЕНДЕЙ.

ШЫННЫҢ ПОЧТАЗЫНДАН

СИГЕННИ КЫШТАГЛАРЖЕ

Чаа тургустунган «Ак-Туруг» совхозта суггаттыг сиген шөлү хөй, бо чылын ооң сигени чаагай үнген.

Хол кадырлыг 25 кижи суггаттыг шөлдерниң сигенин кезип кирген, чамдык улус бөлер база кыштагларже сөөртүр ажылды кылып турар. Ол бригада сөөлгү хүннерге чедир 75 тонна ажыг сигенни ажааган.

Кара-Даг баарында хойжулар кыштаанда 50 тонна, Чаш-Тал фермазында 25 тонна сигенни чедирген. Ажыл организастыг чоруп турар.

★ ★

ХҮЛЭЭЛГЕНИ АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

Хойжу Монгуш Данзынович Очур-оол чылдың-на бодунуң кужу-биле сигенни шыдаар шаа-биле белеткеп алыр чаңчылдыг. Ол бо чылын 10 тонна сигенни белеткеп алырын хүлээнген. Малчын сөглээн сөзүн ажыл-херек кырынга күүседир дээш дуаалакчы кадарчызы Натпит Дыртый-биле хостуг үелеринде сиген кезеринге, бөлеринге шудургу ажылдап келгеннер. Ооң түңнелинде 20 тонна эки шынарлыг мал чемин белеткээш, он хире тонназын кыштаанда чедирип алган.

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунуң хоочун хойжузу амгы үеде кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткенип, малының семиртилгезинче улуг кичээнгейни салып турар.

М. ЛАМА.

БРИГАДАНЫҢ ҮЛҮҮ УЛУГ

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозу август 15-те мал чеми белеткээриниң планын 45 хуу күүсеткен. Маңаа төлептиг үлүг-хуузу мал чеми белеткээр механизастаттынган бригада киирип турар. Ооң планы ниити колхозтуң белеткээр мал чеминиң 47 хуузу азы 620 тонна. Чайгаар үнген сиген кезилдезинге бо бригада эки ажылдаан. Ховуда чеден сараат ону херечилеп турар.

Ам бригада көк сула кезип турар. Хөй центнер көк суланы кезип, сарааттаан. Чайгаар үнген сиген-биле ону катай санаарга, планның 60 ажыг хуузу күүсеттингени ол.

Сигенчилерниң аразында тракторист Николай Суван, машинакчылар Омак Мартыгыр, Николай Мандал, бөлдүрүкчү Константин Дажы эки ажылдап турарлар.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

БЕДИК ШАҢНАЛ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиуму Каа-Хем районнуң эмнелгезиниң улуг медицина сестразы Мария Степановна МУРАВЬЕВАНЫҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 50 хар харлаанынга холбаштыр база кадык камгалал системазынга ооң хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛДЫҢ ШИИТПИРЛЭЭНИ

Сарыг-Сепке партия, совет, жыл-агый активиниң чөвү- ел хуралы болуп эрткен. наа колхозтарда, совхозтарда артия комитеттериниң секре- арьлары, колхозтар даргала- ы, совхозтар директорлары, жылчы чоннар депутаттары- ын көдээ Советтер даргала- ы, ажыл-агыйларның тускай отемниглери олурушкан.

Чөвүлел хуралга чайгы кө- э ажыл-агый ажылдарының оруп турарының байдалының олгаш моон соңгаары со- улгалар талазы-биле райкүүс- омнуң көдээ ажыл-агый эр- елиниң начальниги З. Е. ин илеткел кылган.

ССРЭ-ниң тургустунганы- ын 50 чылынга төлептиг куражыры-биле алган социа- тиг хүлээлгезин Каа-Хем районнуң көдээ ишчилери багай эвес күүседип турарын илеткелчи демдеглээн. Хойжулар бо чылын күрүнеге 151 тонна дүк садар планын хуусаа бетинде 157.6 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Күрүнеге эът, сүт дужаарының эрткен айларда онаалгазын чевиишкинниг боттандырган.

Каа-Хемниң ажыл-ишчилери бо чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алган. Оон ажаалдазынче «Бурунгаар», «Совет Тыва», «Кызыл тук» совхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар кирипкен.

Дүжүт ажаап алыышкыны чугула кампания. Анаа чамдык белеткел ажылдарын чорутса-даа, чедир кылдынмаан чүүлдер барын эш Шин чугаалаан. Ылангыя техника септелгезиниң шынары куду, республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкыны артык кезектер-биле чогуур үезинде хандырып бербээн.

Каа-хемчилер бар аргаларын санап көргеш, эрги хүлээлгезин эде көрүп, бо чылын күрүнеге 28 муң тонна эки шынарлыг тарааны садарын хүлээнген.

Чугула айтырыгларның бирээзи — мал чеминиң белеткелиниң темпизи районнуң колхозтарында болгаш совхозтарында чавызавайн турар, ону моон соңгаар кошкатпазын хуралга демдеглээн.

Колхозтар болгаш совхозтарның удуртукчулары чөвүлел хуралга боттарының ажыл-агыйларында байдалды чугаалааннар. «Бүрен», «Бурунгаар» совхозтарның, «Коммунизмче орук», «Тиилелге» колхозтарның ажыл-ишчилери тараа ажаап алыышкынын кыска хуусаада, чидириг чокка чоруткаш, күрүнеге пландан ажыр 4-4 муң тонна тарааны садарын хүлээнген. Күрүнеге тараа сатпас «Совет Тыва» совхозу бар аргаларын санап көргеш, 1100 тоннаны дужаарын хүлээнген.

Каа-Хемниң шөлдеринде үнген чаагай тарааны чидириг чокка ажаап алырынче бүгү күштү мөөннээрин чөвүлел хуралга дугуржуп, чугаалашкан.

Чөвүлел хуралга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **М. К. Мендуме** киржип, чүве чугаалаан.

ЧОНУНГА МАКТАЛДЫГ

Мөңгүн-Тайга райпозунуң онторазынга бардывыс. Башар черниң даргазы Шактар алчакович Бакчап садыгжыарның юбилейлиг чылда жыл-херээниң дугайын соуургалып чугаалап олур.

— Силер эң-не мурнакчы. легерлиг садыгжы дугайын онуургап турар ышкажыл сиер? — деп, ол ылавылап айырды.

— Ийет, ындыг.

— Ынчаарга Чанзан Даыйны сүмелээр апаар-дыр — еп, Шактар Салчакович чуазын уламчылады.— Ол ырыңай бичиизинде-ле садыгап эгелээн уруг болгай. Бо ерге кээп садыглаандан бээр 1 чыл ажып турар. Ол ажылан үелиниң дургузунда самыргал, дуладалды чаңгысаа катап кылып көрбээн. ргүлчү-ле шаңнадып, мактаып келген.

Райпонуң бараан склады. ызылдан келген чаа бараанарны екладче киирип тур. араан аайлап сайгарган кижилерниң аразында «бараанап» келген садыгжылар база бар.

Даштындан көөрге мырыңай аныяк хире, хөнү сынныг, чазык шырайлыг, дозураш карактарлыг, долбанныг чаактарлыг уруг райпонуң садыг килдизиниң эргелекчизи Ончар-оол-биле чугаалашкан тур. Ол аныяк кыс бистиң адап-сурап келгенивис мурнакчы садыгжы Дарый Чанзан дээрзин ында турган улустан айтыргаш, билип алдывыс.

— Бо чаа келген бараандан менээ арбыладыр берип көрүнерем — деп, Дарый Салчаковна райпонуң садыг килдизиниң эргелекчизинден диледи.

— Мону үлеп-хуваап каан бараан-на болгай. Сенээ хөйнү бериптерге, өске садыгжылар база хомудай бергей.

— Мен моон мурнунда-ла каш удаа чагыг киирдим — деп, Дарый Салчаковна чугаалады: — Кымның кажан, каш удаа чагыг кииргенин барымдаалаар херек.

— Чанзан мындыг-ла болгай, бараан негей бергенде, кижини чер алзыр эвес — деп, Ончар-оол чугаалады.— Чамдык бараанарны немеп бергей бис аан.

— Ынчанмайн канчаар! — деп, Садыгжы Дарый Чанзан амырай берди.— Оон ыңай, район төвүнүң садыын черле чугулалап көрзе эки болгай...

Дарый Чанзан 1960 чылда Кызылга садыг-кооператив школазын дооскан. Оон 1961 чылда Мөңгүн-Тайгага келгеш, бодунуң садыгжы ажыл-херээн эгелээн.

— Баштай чаа садыглап эгелээнде, сүртенчиг-даа, дүвүренчиг-даа болур чүве чораан — деп, Дарый Салчаковна сактып чугаалады.— Садыг-кооператив школазынга өөренип турган, садыглаарында берге чүү боор кылдыр бодап турган мен. Херек кырында садыглап ажылдай бергеш, ол ажылдың бергезин билдим. Садыгжының ажылы чымыштыг-даа, харыысалгалыг-даа ажыл-дыр. Ол дээрге садып алыкчыларга бистиң кижилерге эптиг-ээлдек бараан болуру болгай.

— Силерниң ажылыңарда кол чүве чүл? — деп, Дарый Салчаковнадан айтырдывыс.

— Мен бодаарымга, садыгжы кижиниң ажылында эң-не кол чүве — чүгле сан-түңнү шын санап садыглаары эвес, а садып алыкчыларның херегелин билип алыры, оларга тайылбыр ажылын чорудары болур. Чижээ, чаа келген кандыг-бир бараанның шынарын, ону канчаар ажыглап эдилээрин, ооң кедилиин, ынаныштыын херегленкчилер дораан-на билип аптас болгай. Ол дугайын хереглекчилерге тайылбырлап бээри — садыгжының хүлээлгези. Ол ышкаш, хереглекчилерниң хүн бүрүде чагыын, сүмезин дыңнаар, үнелээр херек. Мен бараан алыры-биле чагыг киирерде, хереглекчилерниң чагыын, санал-оналын бүрүн барымдаалап турар мен.

Биче сеткилдиг, ажылынга кызымак бо уруг хереглекчилерниң хүндүткелин чаалап алган. Дарый Салчаковна ам бодунуң ажылының мастери болган. Үр чылдарда үлегерлиг, эки ажылдааны дээш. 1967 чылда «Совет хереглекчилер кооперациязының тергиини» деп хөрек демдээ болгаш ленинчи юбилей медаль-биле ол шаңнаткан.

Дарый Чанзан Мугур-Аксында бараан садыглаар раймагты дөрт чыл улаштыр эргелекчилеп турар. Мурнакчы садыгжы бодунуң ашаа Салчак Мөңгүн-оолду база-ла садыглаарының арга-мергежилинге өөреткен. Салчак Мөңгүн-оол 1965 чылдан бээр садыглап келген. Ол — Мугур-Аксында раймагтың садыгжызы.

Бо аныяк садыгжы өг-бүлени Мөңгүн-Тайга районнуң төвү — Мугур-Аксының чурттакчылары мактап турарлар. Чанзан биле Мөңгүн-оол чүгле үлегерлиг садыгжылар эвес, харын идепкейлиг хөй-ниитичилер. Олар чон ортузунга тайылбыр-массалыг ажылды чорудуп турган, райпога хуучу кежигүннер киирип алырының планын ажыр күүседип турарлар.

Аныяк садыгжыларга бо юбилейлиг чыл онза өөрүшкүлүг болуп турар. Оларның кайызы-даа СЭКП кежигүнүнүң кандидадынга кирген. Чанзан биле Мөңгүн-оол юбилейни төлептиг белек-биле уткуур дээш кызымак, шудургу ажылдап турарлар. Чартык чылда бараан салып сайгарарының планын олар 102,3 хууга ажыр күүсеткен.

К. АРАКЧАА,

«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: солагай талазындан: садыгжы **Дарый Чанзан**, Мөңгүн-Тайга райпозунуң садыг килдизиниң эргелекчизи **Кара-Монгуш Ончар-оол**, бараан складының эргелекчизи **Донгак Семис-оол.**

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ДУЗАЛАМЧЫНЫҢ АЧЫЗЫНДА

турар. Дайынның чылдарында 21 муң хире эстон солдаттар, сержантылар, офицерлер болгаш партизаннар орденнер медальдар-биле шаңнаткан, эстон улустуң 13 оолдар, кыстарынга Совет Эвилелиниң Маадыры деп бедик атты тывыскан.

Дайын болгаш немец эжелел Эстонияның экономиказынга улуг когаралды таварыштырган. Гитлержи эжелелдиң түңнелинде үлетпүр бүдүрүлгелериниң күчүлериниң 45 хуузу узуткаттынган. Нарва хоорайны бузуп үрегдээн, Таллин биле Тарту хоорайлар улуу-биле когараан. Көдээ ажыл-агыйга малдың баш санының чартык кезии кызырылган. Долу эвес медээлер-биле алырга, республиканың улус ажыл-агыйынга чедирген материалдыг когаралдың ниити түңү 16,2 миллиард рубль болган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында аар-берге шылгалдалар, дайзынга удур кады демисел. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының мерген угаанныг удуртулгазы совет улустарның ленинчи найыралын улам каңнаан, ол дээрге дайын сөөлүндеги берге чылдарда кажан-даа артыы-биле илереп келген. Чүгле долу эвес медээлер ёзугаар алырга, 1945 чылдан 1948 чылга чедир акы-дуңмалышкы эвилелдешкен республикалардан Эстонияже үлетпүр дерилгелери, чиг-эт, материалдар, чоннуң хереглел бараанннары 2,6 миллиард рубль түңге кирген. Республиканың ажыл-агыйын таарыштыр тургузарынга улуг дузаламчыны Москваның болгаш Ленинградтың эртемденнери, Донбасстың болгаш Кузбасстың тускай эртемниглери, чурттуң бүдүрүлгелериниң болгаш тудугларының чаартыкчылары көргүскен. Акы-дуңмалышкы республикаларның тодаргай дузаламчызы, ажылчыннарның, инженерлерниң өндүр улуг ажылы, партия организацияларының улуг ажылы түңнелин дораан көргүскен: мырыңай-ла 1946 чылдың дургузунда Эстон ССР-ге үлетпүр продукциязын бүдүрериниң деңнели дайын мурнундагы деңнелден 21 хуу ажа берген турган.

Социалистиг тургузуушкуннуң баштайгы чадазында акы-дуңма республикаларның харам чок дузаламчызынга харыы кылдыр Эстония хөйнү кылып шыдавас турган. Ынчалзажок, сөөлзүреди, оларның Эстонияга көргүскен дузаламчызының ачызында, Эстония болза чүгле бодунуң херегселин хандырар эвес, харын акы-дуңма өске республикаларже продукцияны улам өзүп турар хемчээлдии-биле чорудуп турар апарган. Амгы үеде акы-дуңма республикалар Эстониядан электротехниктиг болгаш электрон херекселдерни, радиоаппаратураны, саазынны, целлюлозаны, бажың иштиниң херекселдерин, минералдыг чемишчидилгелерни, чиик, аъш-чем, эът, сүт, балык үлетпүрүнүң продукциязын ап турарлар. Эстонияда бүдүрүп турар электроэнергия чурттуң соңгу-барыын энергосистемазында чугула черни ээлээн. А акы-дуңма республикалар янзы-бүрү станоктарны, комбайннарны, тракторларны, балыктаар судноларны, автомашиналарны, чоннуң хереглелиниң хөй бараанннарын, чижээ, чигирни, үнүш үзүн, ристи, дусту, шайны, таакпыны, чемге хереглээр тарааның чамдык кезээн болгаш өске-даа чүүлдерни бисче чорудуп турарлар.

Эстонияның үлетпүрүнде машина тудуу, электроэнергетика, сланец үлетпүрү улуг черни ээлээн. «Вольта» марканың электрошимчедикчилер, Таллинниң машина тудуг заводунуң нефтеаппаратуразы, «Ильмаринне» дээр энергетиктиг дерилгелер, Таллинниң экскаватор заводунуң улуг ускуүштарлыг экскаваторлары, Таллинниң болгаш Тартуның бүдүрүлгелериниң хөй янзы дерилгелери чүгле бистиң чуртка эвес, харын даштыкыга-даа сураглыг болуп турар.

Амгы беш чылдың төнчүзүнде республикага сланец хереглели 6—7 миллион тоннага өзер, а ооң ниити тывыжы чылда 29 миллион тонна болур... Сланецтен болгаш ооң продуктуларындан янзы-бүрү кылыгларны алырындан аңгыда, кол чүве — электростанцияларга ол одалга болур. Эстон улустуң бо талазы-биле чоргаарлалы — Прибалтика ГРЭС болур, ооң күчүзү 1,6 миллион киловатт. Эстон ГРЭС база улуг күчүлүг.

Совет Эстонияның ажылчы чоннары, бистиң чуртувустуң бүгү улустары-биле бир демей, чаа беш чыл планын улуг сорук кириишкинни-биле уткаан. Москвачыларның болгаш ленинградчыларның эгелээшкини-биле беш чылдың онаалгаларын хуусаа бетинде күүседири дээш калбарган чарыш ёзулуг бүгү-улусчу болуп, кайгамчыктыг түңнелдерни берген. Республиканың үлетпүрү беш чылдың баштайгы чылының планын декабрьның 24-те, азы хүлээлгеде көрдүнгенинден бир хонук бурунгаар күүсеткен. Бүгү продукцияның немелде өзүлдезиниң 97 хуузу күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле чедип алдынган.

Беш чылдың кол сорулгазын шиитпирлээринче — бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, эртем-техниктиг депшилгеге болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрер чорукту дүргедедиринге үндезилээш, чоннуң материалдыг база культурлуг деңнелин улуу-биле көдүрерин хандырарынче республиканың ажыл-ишчилериниң улам улуг салышкынны киирип турары өөрүнчүг.

Эстон черге шаанда тараачының мөңге дайзыны даш биле тулаа чораан. Тараачыннар дашты шөлден аштап аарга, ону андазын база ушта тыртып келир. Тараачыннар: «Даштар өзүп ор!» деп, бо-ла чугаалай бээр чораан. Буржуаз Эстонияга тараачын кижи дилиндек черинден гектардан-на 5—7 центнер дүжүт ап чораан.

Бөгүнгү эстон черде тракторлар болгаш өске-даа техника диңмирээн. Бисте ам көдээ ажыл-агый — чер болгаш мал ажылы — эң-не болбаазырангай техникага даянган. Ынчангаш, Эстонияның көдээ ажыл-агыйында ам болза, 1939 чылга деңнээрге 3 катап эвээш кижи ажылдап турары таварылга эвес, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 4 катап бедик, көдээ ажыл-агый продукциязын база бүдүн чартык катап хөйнү бүдүрүп турар. Ол дээрге акы-дуңма республикалардан харам чокка чорудуп турар амгы үениң техниказы-биле көдээ ажыл-агыйны чепсеглээниниң түңнели-дир. Эстонияның колхозтарында, совхозтарында 28 муң трактор, тарааның болгаш силостуң 4 муң ажыг комбайны, 10 муң ажыг чүък автомашиназы бар.

Бо чылын бистиң колхозтарывыс болгаш совхозтарывыс гектардан-на: тарааны 26,8 центнерни, картофельди —182 центнерни алган, мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының онаалгалары үргүлчү ажыр күүсеттинип турар.

Таллинде ыры шөлүнге партия дугайында ыры чоокта чаа чаңгыланып турду, ону болза эвилелдешкен бүгү республикалардан база социалистиг чамдык чурттардан чыглып келген ниити ырының Бүгү-эвилел фестивалының киржикчилери күүсеткен болгай. Чурттуң эвилелдешкен бүгү республикаларының уруглары киришкен — бистиң республиканың школачыларының ыры болгаш танцы байырлалының хүннерин кажан-даа утпас бис. Бо дээрге ССРЭ-ниң кайы-даа нацияларының культурлуг харылзааларында бот-боттары холбажып, салдарын чедиржип турарының чүгле ийи чижээ-дир. Харын-даа ындыг холбааларда социалистиг нация бүрүзүнүң культуразының чечектелиишкининиң аргалары сиңниккен-дир.

Совет эрге-чагырга бир-ле дугаар культураның бүгү чедиишкиннерин чоннуу болдурган. Социалистиг тургузугнуң үезинде культураның шынар болур кол чүүлү—чоннуң эртем билииниң өзүп турары, хамыктың мурнунда ооң массалыы болуп турар. Эстонияның дээди өөредилге черлери тускай эртемниглерни улам хөйү-биле белеткеп турар. Бистиң республика дайын мурнундаазынга деңнээрге 1968 чылдала дээди эртемниг тускай эртемниглерни 8,4 катап хөйнү белеткеп турган.

Эстон эртемденнериниң үре-түңнелдиг ажыл-чорудулгазы чуртта калбаа-биле билдингир. Республиканың эртем албан черлеринде эртемниң 100 ажыг докторлары, бүдүн чартык муң хире кандидаттары ажылдап турар.

Эстонияның чечен чогаалы орус болгаш өске-даа дылдарга очулдуруп турарының ачызында чурттуң бүгү республикаларында эки билдингир апарган. Эстон чогаалчылар Юхан Смуулдуң, Иоханнес Смперниң, Аугуст Якобсоннуң болгаш өскелерниң даа чогаалдары совет чечен чогаалдың алдын фондузунда кирген. Республикада музыка, театр, чурулга уран чүүлү кестүп көрбээни-биле чечектелген.

Хөй национальдыг совет улустуң улуг байырлалы — ССРЭ-ниң 50 чылы чоокшулап орар. Дең эргелиг республикаларның аразында Эстон ССР олар-биле бүле-демниг чоруп, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чаңгыс эчис сорулга — коммунизмче делгем базып орар. Ынчангаш бистиң кижи бүрүвүс — ажылчын-даа, колхозчу-даа, эртемден-даа, чурукчу-даа — шуптузу СЭКП-ниң XXIV съездиниң шиитпирлерин күүседириниң бүгү-улусчу херээнге бодунуң салышкынын көвүдедирин оралдажып турар.

(СЭТА).

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). эзектеринде суг бузунуң барын хемчээп илереткениниң ачызында ол бус хайгаарал үезинде Чер атмосферазынындан барык 5 муң катап эвээш дээрзин тодарадыр аргалыг болган.

Ультрафиолеттиг радиацияның нептерээниниң хемчээлин шинчилээниниң түңнелинде планетаның кырында атмосферазының тургузуунуң —ооң узунунуң, составының болгаш температуразының дугайында медээлерин алыр аргалыг болган. Радиочалгыглары Марстың атмосферазын таварып эртип турар үеде оларның уунуң өскерлиишкинин шинчилээр чорук ооң кырының чоогунда базыышкынны болгаш температураны база тодарадыр арганы берген.

Станцияларның ужудуушкунунуң баштайгы ийи айында Марска боон турган деңдии күштүг, доозун-довурактыг шуурганының дургузунда Марстың атмосферазының кыланнаажының өскерлиишкинин ёзугаар ол солун болуушкуннуң байдалының дугайында сан-түңнелдерни алган, планетаның атмосферазында доозун-довурак кезекчигештериниң барын болгаш ортумак хемчээлдерин база тодарадып кылган.

Доозуннуг шуурган планетаны чурукка тырттырарын болгаш эртем талазы-биле чамдык хемчээшкиннерни кылырын элээн нарыыдаткан. Ынчалза-даа Марстың кылымал спутниктериниң фотоаппаратураларының дузазы-биле алдынган Марстың дээрбээниң дүрзү-хевири ол планета дугайында эртем медээлеринге боттуг чүүлдерни немеп берген. Ол ышкаш Марстың Черден көзүлбес талаларының фото-чуруктарын база эң баштай алган. Станцияларның дамчыткан фото-чуруктары ук планетаның кырының, атмосферазының тургузуунуң болгаш хевириниң дугайында медээлерге немелде чүүлдерни берген.

Бот-боттарындан дыка ырагадыг орбиталарже салып үндүрген «Марс-2» болгаш «Марс-3» станцияларның ужудуушкун программазынга Марсты долгандыр турар делгемнерде чүүл-бүрү энергияларның шөлдериниң болгаш кезекчигештериниң байдалын дорту-биле хемчээри чугула деп көрген.

Спутниктерниң кылган хемчээшкиннери ол планетаның магниттиг шөлүнүң барының дугайында айтырыгны өөренип көөрүнге материалды берген. Ооң магниттиг шөлүнүң үргүлчү туруп турарының хире-чергезин шинчилээри Марстың чүгле бүдүжүн эвес, харын-даа хүн системазының планеталарының тывылганының болгаш хөгжээниниң дугайын билип алырынга база улуг ужур-дузалыг боор турар.

Космос делгемин тайбың сорулгаларга таарыштыр шинчилээр талазы-биле совет-француз программаны ёзугаар францияның специалистериниң ажылдап кылгаш, белеткээн «Стерео» деп аппаратуразының дузазы-биле кылган хемчээшкиннер ачызында хүннүң радиохерелдениишкининиң тургузуунуң дугайында немелде сан-түңнерни алыр аргалыг болган.

Космос делгемин шинчилээриниң ээлчеглиг үе-чадазы ооң-биле доозулган.

Марстың кылымал спутниктеринден алдынган медээлерни Совет Эвилелиниң эртем албан черлеринде ажылдап кылып, анализтеп турар.

Совет космонавтиканың бо кайгамчыктыг чедиишкини автоматтыг аппараттар дузазы-биле дээр бүдүмелдерин эртем талазы-биле үргүлчү шинчилээринге хөй аргаларны ажыдып берип турар.

ЧАҢГЫС ЭПТИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

БУХАРЕСТ. (СЭТА). Аджерпрес агентилелдиң дыңнатказын ёзугаар алырга, РКП ТК-ның Күүсекчи Комитединиң хуралы болган, социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Крымга болган найыралчы ужуражыышкынынга киржилгезиниң дугайында болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев-биле чугаалажыышкыннарының дугайында РКП-ның Чиңгине секретары Н. Чаушескунуң информациязын аңаа дыңнаан.

РКП ТК-ның Күүсекчи Комитеди Н. Чаушескунуң информациязын дыңнааш, ол ужуражыышкынга РКП-ның Чиңгине секретарының ажыл-чорудулгазын чаңгыс эп-сеткилдиг чүүлдүг деп санаан.

Крымга ужуражыышкын социалистиг тургузуушкуннуң чоруп турарының дугайында санал-оналдарны ажыктыг кылдыр солчурунга идиг берген. Крымга ужуражыышкынның киржикчилери социалистиг чурттарның бүгү талаларга акы-дуңма кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа калбартып, ханыладыр деп шиитпирлиг чоруун база көргүскен деп, Күүсекчи Комитет санаан.

Делегейниң амгы амыдыралының айтырыгларының болгаш кол нургулайында Европа дипке айыыл чок чорукту быжыглаарының айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарны калбаа-биле солчурунга бо ужуражыышкын идиг берген.

Н. Чаушескунуң болгаш Л. И. Брежневтиң аразынга чугаалажыышкыннарның эки түңнелдерлиг болганын Күүсекчи Комитет онзалап демдеглээн. Ийи чурттуң улустарының, социалистиг чурттарның аразында кады ажылдажылганы быжыглаарының, социализмниң болгаш тайбыңның ниити херээниң эрге-ажыктарынга таарыштыр РКП-ның болгаш СЭКП-ниң, РСР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразында найыралдың база акы-дуңма кады ажылдажылганың харылзааларын улам ыңай хөгжүдеринге ол чугаалажыышкыннар дыка улуг салыышкын болган деп РКП ТК-ның Күүсекчи Комитеди айыткан.

ХҮННҮҢ АЙТЫРЫЫ—
БҮГҮ-НИИТИ ОРТУМАК ӨӨРЕДИЛГЕ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында). редип чугаалашканнар. Чижээлээрге, № 15 школа мырыңай чаа организастаттынган коллектив. Аныяк коллектив эрткен чылын багай эвес ажылдаан. Бүгү-ниитиниң сес чыл өөредилгезин олар бүрүн боттандырып шыдааннар. Уругларны өөредилгеге сонуургалдыг болдурар дээш эвээш эвес ажылды чорутканын ук школаның өөредилге эргелекчизи Л. Н. Деменская саналынга демдеглээн.

Кичээлди школачыга солун, чедингир, ханы утказыг кылдыр чорудары кончуг чугула. № 3 школада ындыг башкылар хөй. Чижээ: орус дыл башкызы В. С. Кошелева бодунуң эртеминге хамаарышкан немелде билиг алыр ажылдарны организастап турарын ол школаның өөредилге эргелекчизи В. Д. Прокопьева башкыларга сонуургаткан. Ук башкының организастааны орус дыл бөлгүмүнде уруглар күзелдии-биле кичээлдеп, чаа билиглерни немеп ап турарлар.

Өөредилгениң шынарын бедидеринге, башкылаашкынны бөгүнгү негелделерге дүүштүр чорударынга методика ажылы улуг рольду ойнаар. Кызыл хооронозу бо талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турарын ында методист Л. П. Диденко чугаалаан. Хоорайның болгаш школаларның методика каттыжыышкыннарының ажылынга чамдык анализти кылган. № 4 школаның башкылары маңаа хамаарыштыр улуг ажылды каш чыл улаштыр чорудуп келгени эки түңнелдиг болган.

Хоорайның школаларында комсомол ажылында өөредиглиг эки чүүлдер хөй дээрзин ВЛКСМ Кызыл хооркомунун бирги секретары В. И. Виноградова саналынга демдеглээн. Чижээ № 7 школаның комсомолчулары пионерлерни шефтеп турар. № 3 школаның комсомолчулары чүс хуу өөредилгелиг. Ук ажылды билдилиг удуртуп турар башкыларны база мактаан. № 2 школада база-ла эвээш эвес солун ажыл-херектерни комсомолчулар ортузунга чорудуп турза-даа, оларның өөредилгези кошкак. Кончуг эки өөренип турарларның саны эвээш. Ооң чылдагааны чүдел?

Бо болгаш өске-даа айтырыгларны шиитпирлээрде бот-боттарындан өөрениири, дузалажыры чугула, четпестерни ой-шаанда илередир (ол удуртулгадан, контрольдан хамааржыр), аңаа хамаарыштыр хемчеглерни дүрген алыр херек. Мурнакчы ажылдыг коллективтер, түс-түс башкылар кайда-даа бар. Сорулга болза сөстен ажыл-херекче шилчиири болур деп хуралга айыткан.

Каш-ла хонгаш чаа өөредилге чылы эгелээр. Юбилей бүдүүзүнде эгелеп турар өөредилге чылын бедик организастыг болдуруп, школаның мурнунда салдынган чугула сорулга — бүгү-ниити ортумак өөредилгени боттандырарын чедип алыр дээш күженишкинниг ажылдаарын кызылчылар дугуржуп алганнар.

Дараазында хүннерде аңгы-аңгы эртемнер аайы-биле секциялар ажылдап, аңаа башкылар арга-дуржулгазын калбаа-биле солушкан.

Б. ДИРЧИН.

Кызылда күрүнениң педагогика институдун доосқан башкылар хоочун башкызы Р. Р. Бегзи-биле ужуражылга үезинде.

О. ОНДАРНЫҢ фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ бо ХҮННЕРДЕ

ЯРМАРКАГА УЛУГ ЧЕДИИШКИН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вашингтон штаттың Сиэтл хоорайынга делегейниң чаңчыл болган ярмарказы хагдынган. Совет Эвилели аңаа бир-ле дугаарында киришкен.

Ярмаркага совет делгиир чүүлдери улуг чедиишкинниг болган. Мурнундагы чылдарнындан дыка хөй — 130 муң кижи ол ярмарканы ээп көрген, олар совет делгиир чүүлдерин улуг сонуургал-биле көрген.

Аалчылар дептеринге 1500 бижиглел арткан, Совет Эвилелиниң бо ярмаркага киришкенинге олар байыр чедирип, ол киржилге ийи чурттуң аразынга садыглажыышкынны хөгжүдеринге болгаш харылзааларны экижидеринге бараан болур деп идегелин илергейлээн.

Сиэтлдиң парлалгазы болгаш телевидениези Совет Эвилелиниң ярмаркага киржилгезинче улуг кичээнгейни салып, экономиканың янзы-бүрү адырларынга ССРЭ-ниң чедиишкиннериниң дугайын чугаалап турган. Америк баяттан бөлүктер совет үлетпүр бараанннарын аажок сонуургаан. Совет аъш-чем бараанннарын база улуг сонуургал-биле көрген.

Сиэтл ярмарказынга Совет Эвилелиниң киржилгези совет-америк ажыл-ишчи болгаш садыг харылзааларын хөгжүдеринге идиг берген, ярмарка хүннеринде совет бараанннарны 300 муң ажыг долларга саткан.

КНО-да

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң чаа кежигүннер хүлээп алыр талазы-биле комитети Каттышкан Нацияалар Организациязының кежигүнүнге Бангладеш Улус Республиканы хүлээп алыр дугайында дилээн хаалчак хуралынга чугаалажып көөрүн катап эгелээн.

Бангладештиң чазаа организацияга кежигүн болурунуң бүгү хүлээлгелерин чайгылыш чок күүседиринге белениниң дугайын бодунуң дилээнге даңгыраглап медеглээн дээрзин моон мурнунда-ла дыңнаткан болгай. Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң бо дилегни чугаалажып көрген кежигүннериниң хөй нуруузу болза Бангладеш Улус Республика КНО-нуң кежигүнү күрүнеге Уставтың дагзып турар бүгү негелделерин хандырып турар дээрзин демдеглеп турган.

Чаа күрүнени хүлээп алыр дугайында сүмени мынчага чедир чүүлдүгзүнүп көрбейн келген, чүге дээрге КУР-нуң чазаа Бангладештиң чазааның политиказын нугулдеп, бо айтырыгны бадылаар үезинде ооң-биле чөпшээрешпейн, харын-даа кыжанып келген. Оон түңнелинде айтырыгны чугаалажып көөрүн чаа кежигүннерни хүлээп алыр талазы-биле комитетче шилчиткен, а оон дараазында бо айтырыгны чугаалажып көөрүн август 21-ге чедир соңгаарлаткан турган.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ПРАГА. (СЭТА). АКШ-тың Вьетнамда агрессиязынга Чехословакияның ажылчы чоннары шиитпирлиг удурланып турар.

ВДР-ниң девискээрлерин америк ужар чүүлдүң араатанзыг ёзу-биле бомбалап турарын, миллион-миллион кижилерниң амы-тынынга айыылды тургузар дээш чаашкыннар үезиниң эгелээриниң бүдүүзүнде суг моондактарын болгаш плотиналарны үрегдеп турарын кандыг-даа бодалдар-биле агартып болбас деп, Братиславаның «Правда» солуну бижээн. Суг моондактарын болгаш гидротехниктиг тудугларны америк ужар чүүл алдагдал-биле эвес, харын өш-биле бомбалап турар. АКШ-тың Вьетнамда дайыны хамааты чонну массалыг кырар сорулганы салып турар деп ол солун демдеглээн.

БЕЛГРАД. (СЭТА). Америк чепсектиг күштер Вьетнамда бомбалаашкыннарын үргүлчүлеп, кижилерни болгаш бүгү-ле дириг чүүлдерни чок кылырының политиказын чорудуп турар-дыр деп, Югославияның «Борба» солуну бижээн. Вьетнам патриоттарга удур демиселге ажыглаар сорулгалыг чепсекти шенеп көөр шеригниң тускай шинчилел лабораториялары АКШ-та бар. Дайын чорударының чаа чепсектерин тургузарынга чыл бүрү чүс-чүс миллион долларны чарыгдап турар.

ВАРШАВА. (СЭТА). Маадырлыг вьетнам улустуң чөптүг демисели-биле боттарының эп-сеткилин изии-биле каттыштырып турарын Польшаның ажылчы чоннары медеглеп турар.

Вьетнамда байдал дугайында дыңнадыгларны парлавышаан, солуннар сайгон шериглерге удур халдаашкыннарын мурнуу-вьетнам патриоттар күштелдирип турарын онзалап демдеглеп турар. Америк ужар чүүл халдаашкыннарын уламчылап, тайбың чоннуң амы-тынынга когаралды чедирип тура-даа, вьетнам улустуң тиилелгеже тура-соруун америк агрессорлар сып шыдавас деп, «Глос працы» солун бижээн. Ам тулчуушкуннар Мурнуу Вьетнамның найысылалының чоогунда болгаш Меконгтуң унунда чоруп турар. Вьетнам айтырыгны шиитпирлээриниң кара чаңгыс аргазы ам чүл дээрге америк агрессияны соксадыры болур дээрзин болуушкуннар бадыткап турар-дыр деп ол солун айыткан.

БЕРЛИН. (СЭТА). АКШ-тың агрессиязынга удур вьетнам улустуң демиселинге дуза чедирерин боттарывыстың аңгы талазы-биле хүлээлгевис кылдыр көрүп турар бис деп, Карл Маркс-штадта Фриц Геккерт аттыг машина тудуушкун заводунуң ажылчыннары Вьетнам-биле эп-сеткил каттыштырылгазының митингизинге медеглээн.

Олар эп-сеткил каттыштырылгазының фондузунга чыл эгезинден бээр 35 муң ажыг марка акшаны чыгган, 200 ажыг кижи донор пуктузунга чыл бүрү ханын дужаап турар, америк бомбалаашкыннардан каражадаан хөй-хөй вьетнам кижилерниң амы-тынын эгидип алырынга ол хан дузалап турар.

СОФИЯ. Америк империализмниң Вьетнамда агрессиязын, кемниг үүлгедиглерин шынгыызы-биле буруу шаап тур бис деп, болгар профэвилелдериниң төп чөвүлелиниң медеглелинде чугаалаан. ВДР-ни бомбалап болгаш оон порттарын бүзээлеп турар чоруун соксадырын, бодунуң шериглерин Вьетнамдан үндүрүп алырын, ынчангаш чөрүлдээни таарыштыр тайбың шиитпирлээр сорулга-биле Парижте чугаалажыышкыннарны сарыылдыг ёзу-биле көөрүн АКШ-тан Болгария Улус Республиканың ажылчы чоннары шиитпирлиг негеп турар. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның, делегейниң бүгү хөй-ниитизиниң деткимчезинге даянып алгаш, Вьетнамның улузу бодунуң чөптүг демиселин алыс тиилелгеге чедире бээр деп ол медеглелде демдеглээн.

Үер

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Көрей чартык ортулуктуң төп кезээнге сөөлгү хүннерде болган улуг чайыктыг частаашкыннарның түңнелинде 353 кижи өлген, 500 кижи балыглаган ийикпе, азы ис чок читкен, 350 муң кижи чурттаар оран-сава чок арткан. Мурнуу Көрейниң Хабтон Тхонсин дээр агентилел чериниң долу эвес сан-медээлерин ёзугаар алырга, Мурнуу Көрейге таварышкан ниити когарал 7 миллион доллар түңге санаттынып турар. Чүгле Сеул районунга безин 54 муң бажыңнарны суг аппарган, 70 муң акр хемчээлдиг рис шөлдерин суг хөме алган. Бүгү чуртта оруктарның дыка хөй участоктары, ылаңгыя Сеул биле Пусанны тудуштурган демир-орук шугумнары үрелген.

Сеулдан дыңнадыглар ёзугаар алырга, сөөлгү катап мындыг күштүг үерлээшкин 65 чыл мурнунда болган.

ИНДИЙ-КЫДАТТА БОЛУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның соңгу талазында Кюэшон шынаазынче болгаш Куангчи хоорайның чоок-кавызынче америк-сайгон ужар чүүл болгаш артиллерия хүн бүрү чүс-чүс бомбаларны болгаш частыр октарны октап турар. Интервентилер болза патриоттарның ыйыышкынын суларадырын болгаш чалча шериглерниң Кюэшон районунга аажок аштырганының өжээнин негеп алырын оралдажып турар.

Америк информация агентилелдериниң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, сайгончу шериглерниң Кюэшон хоорайже шургуп кирер дээн оралдажыышкыннары буурап дүшкен. Чалча шериглерниң улуг күштери Куангчи чанынга чыыра бүзээлеттиргеш, улуг чидириглерге таваржы берген. АКШ-тың самолёттары патриоттарның дайынчы соруун сыгар дээш ол хоорайже чүүл-бүрү бомбаларны октап туруп берген. Август 22-де Куангчи хоорайның кырынга ийи америк самолётту патриоттар дүжүр аткан. Куангчи дээш тулчуушкуннар хоорайның чөөн болгаш мурнуу кыдыгларында чоруп турар.

Сайгондан элээн соңгу талаже кадыг-дошкун тулчуушкуннар чоруп, патриоттар он үш дугаар орукта дайзынның туруштарынче болгаш чалча шериглерниң Анлокта бүзээлеттирген гарнизонунче халдап турар. Сайгондан 45 километрде Лайнхеде шериг баазазынче халдаашкыннарын Хосталганың улусчу чепсектиг күштери кошкатпайн турар. Мурнуу-вьетнам найысылалдан соңгу талаже 22 километрде Тхузаумот можунуң төвү Фукуонг хоорайда сайгончу шериглерниң турар черлерин хосталга күштери бурунгу хүн боолап турган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамның хосталган можу төвү — Куангчи хоорайны эжелеп алыр дээш чедиишкин чок оралдажып турар сайгончу шериглер ол хоорайның кыдыгларында тулчуушкуннарга улуг чидириглерлиг болуп турар. Август 18-тен 20-ге чедир хосталга күштери Тхатьхан, Лонгхунг болгаш Чыонгтхо районнарында дайзыннарның десантыларының база далай чадаг шериглериниң туруштарынче каш удаа халдаашкыннар кылган. Дайзынның 550 солдадын сандан үндүрген, 18 аар бооларын болгаш шериг чепсектиг каш-даа чүък машиналарын узуткаан. Хосталга күштериниң зенитчилери үш хүн дургузунда дайзыннарның 8 самолёдун дүжүр аткан.

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар чүүлдүң Хайфонче ээлчеглиг халдаашкынының уржуктарының дугайында дыңнадыгны үндүрген. Август 20-де америк самолёттар хоорайның сырый чурттакчылыг кварталдарын болгаш ооң кыдыгларын бомбалаан. Хайфонче янзы-бүрү күштүг хөй санныг бомбаларны октаан. Кижилер амы-тынындан когараан. Хонгбанг районунда Тхыонгли квартал болгаш Летян районунда чамдык кудумчулар аңаа-ла бузундулар болу берген. Оон аңгыда, америк самолёттар Анхай районунда Анчи суурну база бомбалаан, ында чурттакчылардан база-ла кижилер амы-тынындан когараан.

Ол-ла кежээ америк самолёттар Хайфон хоорайның чанында Тиенланг районунда Донгкон дээр суг өөжүн үрегдээн. Ол суг өөжүн каш-каш муң гектар шөлдерни суггарары-биле чоокта чаа туткан турган.

ХАНОЙ .(СЭТА). ВДР-ниң хоорайларынче, можу төптеринче болгаш чурттакчылыг өске-даа районнарынче, а ол ышкаш суг моондактарынче болгаш плотиналарынче америк ужар чүүлдүң араатанзыг халдаашкыннарының уржуктары дээш бүгү харысалганы АКШ-тың чазаа чүктээр ужурлуг деп, ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң чаа кылган медеглелинде чугаалаан.

Чурттакчы чонну хыдып өлүрер сорулга-биле, Ханой болгаш Хайфон хоорайларны кииριштир республиканың он-он хоорайларын америк ужар чүүл июль 30-ден эгелээш үш неделя дургузунда үзүк-соксаал чокка бомбалап келген деп, ол медеглелде айтып турар.

УДАВАС ЧАГЫДЫЛГА ЭГЕЛЭЭР

Чоокта чаа СЭКП Кызыл хоорkomунуң хуралдаар залынга хоорайда парлалганың хөй-нииити тарадыкчыларының хуралы болган. Аңаа хоорайның «Союзпечать» агентствозунуң начальниги М. В. Николаева бо чылгы бижидилге кампаниязының эрткенинин болгаш келир чылдың солун-сеткүүл чагыдылгазынга уткуштур сорулгалар дугайында чүве чугаалаан.

«Кызыл тудуг» тудуг эргелелинде, туүйбу заводунда, аэропортта, № 1, 2, 7 школаларда болгаш республика эмнелгезиниң кезер эмчи салбырында парлалганың хөй-нииити тарадыкчылары эрткен чылын номчукчулар-биле эки ажылдап, оларга эргежок чугула чагыдылгаларны чагыдып бээринге дузалашканнар. Ынчалза-даа чамдык бүдүрүлге, албан организация черлеринге парлалга бижидилгезин эки организаставаанындан бо ажылдың куду деннелдиг болганын хуралга демдеглээн. Ылангыя № 1, 2, 3 автобаазаларда, «Сельхозтехника» каттышкыжында парлалганың хөй-нииити тарадыкчылары чагыдыкчылар-биле кошкак ажылдап турда, ол бүдүрүлгелерде партия организациялары оларның ажылын дээштиг удуртуп шыдаваны четпес.

Бо чугула кампанияга үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлеринде быжыглаткан парлалганың хөй-нииити тарадыкчыларындан аңгыда, почтачылар база идепкейлиг киржир апаар. Солун-сеткүүл, чагаа-бижик чедирип турары квартал, кудумчу, чурттакчылыг чер бүрүзүнде кымның чүнү номчуп турарын, азы чагыдылга кылган, кылбааны оларга билдингир болгай. Бо чылын хоорайның Кочетов кудумчузунда № 2 тозан алды квартиралыг бажыңдан 13 өг-бүле чаңгыс-даа чагыдылга чок болганы илерээн. Бо дег чижектерни хоорайның өске-даа участоктарындан көргүзүп болур.

Найысылалдың чурттакчылары «Социалистическая индустрия», «Советская торговля», «Строительная газета», «Учительская газета», «Экономическая газета», «Медицинская газета» ышкаш төп солуннарны эвээш номчуп турарын эрткен чылдарның чижээ көргүскен. Ол ышкаш «Строитель» деп журналды кызылчылардан эрткен чылын чүгле 70 кижи чагыткан. «Советы депутатов трудящихся» деп журналды номчукчуларның чагыдып ап турары база эвээш болган. Хоорайда эмчилер, башкылар, тудугжулар, депутаттар республиканың чурттакчылыг өске черлеринге бодаарга хөй болгай. Ынчангаш ол солуннарга, журналга бижидилге үстүнде сандан дыка хөй турар ужурлуг дээрзин хуралга демдеглээн.

«Политическое самообразование», «Агитатор», «Коммунист», «Молодой коммунист» деп политиктиг журналдарны номчукчулар ам-даа массалыг бижитпейн турар деп, эш Николаева чугаалаан.

Кижи бүрүзүнге бодунуң ажыл-мергежилиниң аайы-биле солуннарны, журналдарны чагыттырган турарын чедип алыр улуг сорулга парлалганың хөй-нииити тарадыкчыларының мурнунда салдынып турар. Үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлеринде партия эге организацияларының талазындан парлалга бижидилгезиниң чорup турар үезинде парлалганың хөй-нииити тарадыкчыларынга боттуг дузаны чедирип, арга-сүмени оларга бээр херек.

Амгы үеде кижи бүрүзү экономиктиг билиглерни шиңгээдип алыр дээш шудургу өөренип турар. Ынчангаш парлалганың хөй-нииити тарадыкчылары номчукчуларның «Экономическая газета» солунну чагыдып алган турарынче онза кичээнгейни салыр ужурлуг.

Каш-ла хонгаш сентябрьның 1-нин хүну. Ол хүнден эгелээш келир 1973 чылдың парлалга бижидилгези эгелээр. Чүгле найысылалга эвес, а республиканың булуң бүрүзүнге парлалга чагыдылгазын массалыг эгелээш, ону организастыг чорударының хемчеглерин чер-черде партия, комсомол организациялары, «Союзпечатьтың» ажылдакчылары, парлалганың хөй-нииити тарадыкчылары амдыгааштан эгелеп ону ажыл-херек кырынга боттандырар хүлээлгелиглер.

С. ТАС-ООЛ,
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ӨГ-БҮЛЕ—КОЛ ӨЗЕК

Кижизидилге темазынга

БЕСЕДА

Чаа өөредилге чылы эгелээр четкен. Бистиң уругларывыс парталар артынга олуруптар үе келген. Ажы-төлдүң өөредилгези, кижизидилгези дээш каш дакпыр сагыш човаашкын ада-иелерге бирги ээлчегде онаажып турары чугаажок.

Бичии уругларның аажы-чаңының мөзү-шынарының хевирлеттинеринге өг-бүлениң ролю улуг. Бо талазы-биле ада-иениң киирер үлүүнүң дугайында бисте хөй санныг номнар, дептержигештер бижиттингилээн. Журналдар, солуннар дамчыштыр янзы-бүрү материалдар, арга-сүмелер парлаттынып турарын билир бис. Ук айтырыгны кино уран чүүлү, театрлар, концерт көргүзүглери, радио, телевидение дамчыдылгалары база-ла оюп эртпейн турар.

Ада-иe бүрүзү уругларын амгы совет амыдыралдың негелделеринге дүүштүр кижизидер хүлээлгелиг. «Кижи болуру чажындан» деп чугаалажыр болгай бис. Ында улуг утка сиңниккен. Уруглар бистиң келир үевис-тир. Бөгүн оларны канчаар кижизидип турар бис, уругларның келир үези ооп улуу-биле хамааржыр. Мону ада-иe бүрүзү угаап бодаар ужурлуг.

Уруглар кижизидилгезинге бодунуң бүгү амыдырал-чуртталгазын бараалгадып чоруур ат-сураглыг кижилер—башкылар, эртемденнер чуртта хөй. Оларның үлегер-чижээ биске база салдар чедирер ужурлуг. Маңаа хамаарышкан чүүлдерни, номнарны, солун, сеткүүлдерни билдилиг ажыглап, оон эки чүүлдерни шилип алырын оралдажыр ужурлуг бис. Ада-иe бүрүзү колдуунда бижик-билиглиг болганда ону таарыштыр бодаары чугула. Өске-даа ада-иелер класс башкылары болгаш школаның төрелдер комитеди-биле доктаамал харылзаалыг, бир демниг ажылдаары артык эвес.

Уругларының өөредилгезин болгаш кижизидилгезин доктаамал хайгааралга алган ада-иелерни Шагаан-Арыгның № 2 школазының коллективи бедик-биле үнелеп турар. Сөөлгү чылдарда оларның одуруу улам немежип турары өөрүнчүг.

Оларның чамдыктарын маңаа адаары артык эвес. Районнуң социал хандырылга черинде Лидия Монгуштуң үш уруу, мал эмнелгезинде Тумат Өнер-оолдуң ийистери, ол ышкаш хоорайның аңгы-аңгы организацияларындан Базыр-оолдуң, Опай-оолдуң, Дембирелдиң, Көк-Чыраада Досан-оолдуң, Алдыы-Шынаада Санчының, Арыг-Бажында Натпиттиң, Эйлиг-Хемде Доржунуң, Хайыраканда Кужугеттиң дээш, он-он ада-иелерниң ажы-төлү чылдың-на кончуг эки өөренип, бедик сагылга-чурумнуун көргүзүп турарлар. Шак ындыг ада-иелерге бис чоргаарланып, оларны деткип турар бис.

Уруглар кижизидилгезин херекке албас ада-иелерни чок деп болбас. Ындыгларга Паву, Хуурак, Даржаа, Түп-оол, Спирин (Шагаан-Арыг), Шулуун Борбак-оол (Эйлиг-Хем), Ондар Шагдыржап (Арыг-Бажы) дээш, өске-даа чамдык эштерни хамаарыштырып болур. Оларның аттарын адаары човаачыг болбайн аан.

Доктаамал ажылга ызырынмас, арагага хандыкшыыр, көскүлең черлерге «эрбенниг чугааларга», чөңгээлиг шопсодаага туралыг, төлеп чок чамдык ада-иелерни чүгле ада-иe хуралдарынга эвес, харын ада-иелер комитедин дамчыштыр үргүлчү келдирип чугаалажып турган бис. Уруглар кижизидилгезинге хөй-нииитиниң ролюн бедидери чугула сорулга. Ынчангаш ындыг эштер-биле чугаалажыышкыннарны янзы-бүрү арга-биле хөй удаа организастап келген бис. Райкүүскомнуң чанында назы четпээннер ортузунга ажыл чорудар комиссия маңаа хамаарыштыр улуг ажылды чорудуп турар. Уругларының кижизидилгезинге мораль болгаш материал-даа талазы-биле дуза, салдар чедирип шыдавас ада-иелерниң ажы-төлүнге бүгү-нииити өөредилгезиниң фондузундан чамдык дузаны чедирип, оларның өөреніринге деткимчени көргүзүп келген. Оларның аразында арага-хымыс ижеринге алыскан, харназыны дөгүй бергеннер-даа, ажылга сөгүзүн ышкынган, арагага хандыкшаан аныяк ада-иелер база бар болгулаар.

Назы четпээннерниң аразында хөй-нииитиниң корум-чурумун үрээр чамдык таварылгаларның бар апарганы бүгү хөй-нииитиниң кичээнгейин хаара тудуп турар болгай. Аңаа удур ажыл чорударынга көскү черни база-ла өг-бүлелер ээлээр ужурлуг. Ынчангаш өөредилге чылы эгелээри-биле кады уругларның өөредилгезин хайгаараавышаан, оларның хостуг үе-шагын канчаар шын, чоптуг ажыглап, эрттирип турарынче сагыш салыр. Ада-иe бүрүзү уруу азы оглу чүнү кылып, каяа чорup турарын доктаамал сонуургап, хайгаарап турар болза, чурум алдагдаашкыннары черле турбас. Ону практика бадыткап турар. Уругларны дээп сагыш аарып чоруур ада-иелерниң ажы-төлү доктаамал эки өөренир, корум-чурумнуг боор-дур.

«Кымның төлү кымга хамаан», «Кандыг-даа кижи чораай-ла», «өөренген чаңын канчаар» дээш, сула салдынышкан олурар хөөнпердей уштунза эки. Хамык бактың, харысалга, кайгаарал чок чоруктуң алыс дөзү ында.

Ада-иелерниң талазындан байдал кандыгыл? Бичии уруг-дарыг көрүп турда-ла элдеп чаңын чаңнап, улугбиче, хөй-нииити дивес аажылаашкыннар база тургулаар. Ол дээрге уруглар кижизидилгезинге багай салдарны чедирип турар чорук-тур. Кижи бүрүзүнүң аажы-чаңы, эртем-билии аңгы-аңгы-даа болза, ол совет этиканың бедүүн чүүлдеринге, нииити дүрүмнеринге чагырткан турары билдингир. Ынчаарга кижиниң эргежок чугула таварылгаларда сагыш-сеткилин шын башкарып, туттунуп билирин чолаачы кижи машиназын озалондакка таварыштырбас дээш ону чогуур үезинде доктаадыптары-биле сураглыг совет педагог А. С. Макаренконуң дөмейлеп чугаалааны дыка-ла ханы уткалыг.

С. НОРБУ,
Шагаан-Арыгның № 2 школазының өөредилге эргелекчизи.
Улуг-Хем район.
(Уланчылыг).

ПИОНЕРЖИ ЧАЙ, БАЙЫРЛЫГ!

Чайның сөөлгү айы уругларга уттундурбас, кат, ногаа шагда-ла быжа берген, лагерьжи сөөлгү сезон чорup турар. Кызыл хоорайның «Бригантина» аттыг лагериниң уруглары чайгы дыштанылганы солун, хөглүг эрттиргеннер.

Сөөлгү сезоннуң ажыдыышкыны август эгезинде болган. Ол хөглүг уттундурбас хүнде уруглар боттарының талантызын көргүзер аргалыг болганнар. Ырлаарынга, танцылаарынга сонуургалдыглар отряд бүрүзүнде хөй. Каттырынчыг шиилер ойнаарынга сонуургалдыглар база хөй, шүлүк номчуп турда кижиниң дыңнап-ла олуруксаазы келир.

База бир солун ужуражылга бар. ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү чурукчу Т. Е. Левертовская-биле ужуражылга эрткен. Чурукчунуң эртип келген оруу, ажыл-чорудулгазы, янзы-бүрү делгелгелерге киржилгези, оон эш өөрүнүң солун ажылдары дээш, уругларны сонуургаткан айтырыглар-ла хөй болган. Пионерлер аңаа боондак дириг чечекти тудусканнар.

Лагерьжи солун хүннерниң кайызын ол дээр. Бичии олимпий оюннарының спортчу хүнү уругларга уттундурбас. «Бригантинаның» пионерлери ССРЭ, Вьетнам, Конго болгаш Испанияның төлээлери бооп, спортчу хептерин кеткеш, чыскаал-биле стадионга базып эрткеннер. Хөглүг, солун ырлар аңаа чаңгыланган.

Пионерлерниң спортчу байырлалга белеткелиниң дугайында рапорт бердинген. Барабан үнү диңмиреп турда олимпийжи тукту көдүрген. Лагерь начальниги болгаш лар эң идепкейлиг киришкеннер. Эң тергиинnerни макталга бижиктер-биле шаңнаан.

№ 1 отрядтың пионерлери социалистиг чарыштың тиилекчилери болгаш, Шушенское баар путёвка-биле шаңнатканнар. Улуг баштынчының шөлүлге үезинде турган черинче экскурсия пионерлерниң сагыш-сеткилинге тураскаал болуп артып каар. Саян таварты автобустуг ашканы, кат, мөөгү чыып чорааны, одагга картофель быжырып чип чорааны солун болбайн канчаар. Уруглар баштайгы чогаадыгларынга оон дугайын чугаажок бижиирлер.

Бригантинажылар

Кайгамчык солун чүүлдерни күш-культуржуларның төлээлери уругларга байыр чедирген. Чиик атлетика маргылдаазы, шыдыраага, шашкиге, бадминтонга маргылдаалар эрткен. Тергииннер тодараан. Өөрү оларга байыр чедирген.

Ужуражылгалар, солун кежээлер хөй-ле эрткен. Тудугжуларга аалдап чорааны, ужудукчулар-биле ужурашканы, солун чыышты организастааны кайын уттундурар. Школага баргаш, ол бүгүнүң дугайын уруглар өөрүнге чугаалаарлар. Ол хүн болган концертте кандыг номерлер чок дээр. Люба Хомушку, Галя Кеней «Базачокту» тепкен. Алеша Охотников, Люба Шмидт ырлашканнар. Света Наумова тыва танцыны күүсеткен. Украин ырлар, өске-даа улустарның танцыларын пионерлер күүсеткеннер.

Пединституттуң студентизи Елена Алексеева космос дугайында викторинаны, Томскиниң политехниктиг институдунуң студентизи Юрий Опай спортчу эстафетаны организастаан.

ССРЭ-ниң Агаар Флодунуң хүнүнге тураскааткан чуруктар делгелгезинге бригантинажылар ленинчи черлерниң бирээзинге чораан уруглар билип алгылаан. Баштынчының ажылдап, дыштаның чораан черлери уругларга солун болган.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, «Бригантина» лагерьге чайгы дыштанылга солун-на эрткен. Ооң дугайын ада-иелер безин үнелеп, санал-оналын тускай кыдыраашта демдеглеп бижээннер. Инженер Сарыкай, эмнелге ажылдакчызы Веселовская дээш, өске-даа ада-иелер үлетпүр ажылдакчыларының профэвилел обкомунга ук лагерьни организастааны дээш өөрүп четтиргенин илереп турар.

Пионержи чай, байырлыг!

Е. ЛУБОШНИКОВА,
лагерьде пионерниң улуг вожатыйы.

ЧУРУКТАРДА: чайгы изиг хүннерде сугга эштип, хүнге дадыгарга экизин чүү дээр (үстүнде чурукта). Арыг кежип походтаарынга кым-даа сонуургалдыг (ийиги чурукта). Лагерьниң поварлары амданныг чемни белеткеп каарга уруглар четтирдивис дижирлер (адаанда чурукта).

СЕЗОН ҮЕЗИНИҢ КИНОЗУ

Свёкланың чечип быжарынга чедир ам-даа бир ай бар. А Молдавияның Фалеш районунуң колхозтарынга баргаш, ол культураны ажаап алырының мурнакчы аргаларынга өөренип ап болур чай ам-даа бар. Оларны көдээ ажыл-агый талазы-биле тускай программалыг киночурук ажыл-агыйларга баргаш, бүгү кижилерге көргүзүп турар. Ооң келирин колхозчуларга баш удур чарлап каар болганда, олар ону четтикпейн манап турарлар. Трактористер, тараажылар, саанчылар боттарының ажылының аайы-биле фильмнерни көөр, а колхозтарның тускай эртемниглери, «Билиг» ниитилелиниң активчилери—лекторлар, тайылбырлакчылар болгулаар.

Партия райкомунуң болгаш көдээ ажыл-агыйның эргелелиниң деткимчези-биле ындыг киносеминарларны сезоннар болгаш ажыл-мергежил аайы-биле чорудуп турар.

УЛУГ ИЗИГ: чүс чыл иштинде бир-ле дугаар

Бүгү чайның дургузунда Москваның термометрлери улуг изигни көргүзүп келген. Августуң 21-де Москвага агаарның температуразы 36 градус изиг болган. Августуң 22-де база-ла ол хевээр болган.

— Августуң ийиги чартында агаарның температуразы 36 градус изиг чедип турганын Москвага 100 чыл дургузунда бир-ле дугаар демдеглеп турары бо—деп, ССРЭ-ниң гидромет-төвүнден СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткан. Изиг талазы-биле шаандакы рекордтар үш-беш градустарга ашкылаан. Чижээ, 1897 чылдың соонда чаңгыс-даа чайын агаарның температуразы августуң 21-22 хүннеринде 31,8 градустан өрү изип көрбээн.

Амгы бо ышкаш ындыг изигни мынчага чедир москвачыларның чартык кезии черле көрүп көрбээн. Чүл дээрге, сөөлгү удаа температура 1936 чылдың июльда 36 градус изиг болган турган. Бо чүс чылдың өске чайларында чүгле ийи катап аажок изиг болган—1920 болгаш 1936 чылдарда. Оларның бирээзи эң изиг болган: 1920 чылдың августуң 7-де Москвага 36,8 градус изиг болган.

Чоокку хүннерде найысылалдың агаар-бойдузунга чугула өскерлиишкиннер болбас.

(СЭТА-ның корр.).

Спорт · Спорт

КАНАДАЖЕ БААР

Канаданың хоккей талазынга профессионалдары-биле маргылдааларга белеткенип турар чурттуң шилиндек командазының Москваның болгаш ЦСКА-ның хоккейжилериниң шилиндектери-биле эш хуузунда ужуражыышкыннары эгелээн. Оларның август 22-де болган оюну клубтарның шилиндек командаларының тиилелгези-биле 8 : 1 санныг (4 : 1, 1 : 0, 3 : 0) доозулган.

МЮНХЕН БААРЫНЫҢ БҮДҮҮЗҮНДЕ

ССРЭ-ниң бут бөмбүүнүң талазы-биле шилиндек командазы Мюнхенче чоруптарының мурнунда сөөлгү белеткел ужуражыышкынын Москваның «Динамо» стадионунга кылган. Ол аңаа Ереванның «Арарат» командазын 3 : 1 санныг уткан.

Үш санны шилиндек команданың ойнакчылары Колотов, Елисеев болгаш Сабо олар киир тепкеннер. А армян футболистерден Иштоян оюннуң 76-гы минутазында кара чаңгыс санны киир тевер аргалыг болган.

ОН ЧЕДИГИ САЛЫГ

РЕЙКЬЯВИК. (СЭТА). Шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш Спасский биле Фишерниң аразында маргылдааның августуң 22-де он чедиги салыы 41 кош соонда соңгаарлаттынган. Делегей чемпиону ак тала-биле ойнаан болгаш ээлчеглиг кежүн бижип алган. Ол соңгаарлаттынган нарын оюнга совет гроссмейстер улуг эвес артык күштүг бооп турар.

Ол салыгны төндүр ойнаарда совет гроссмейстер уттуп алыр дээш демисежир, а Роберт Фишер хайымнажырының оруун дилеп тывар апаар турган. Ол салыышкын дүүн болган, оон түңнели билдиве бээрге дараазында солунга парлаттынар.

Солун үнер деп турда

ЭРТЕМДЕННИҢ ДЫҢНАДЫЫ

Дүүн СЭКП обкомунуң хуралдаар залынга республиканың солуннарының, радионуң болгаш телевидениениң журналистери база культура албан черлериниң ажылдакчылары Бий-Хем районнуң Аржаан суурунда Улуг-Хоруну казып, шинчилеп турган бөлүг эртемденнер-биле ужурашкан.

Аңаа профессор эш М. П. Грязнов чүгле Тывада эвес, харын Совет Эвилелинде улуг базырыктарның бирээзи —Аржаан базырыынга ийи сезон дургузунда чорудуп келген шинчилел ажылдарының түңнелдериниң дугайында дорчу дыңнадыгны кылган болгаш оон тывылган чүүлдерни тайылбырлап чугаалаан.

Ук базырыкка шинчилел ажылдарының чорup турарының болгаш оон тывылган чүүлдерниң дугайын бистиң солунувус эрткен чылдын бээр бижип турган.

Бо чайын үргүлчүлээн шинчилелдерден эртемге болгаш төөгүге үнелиг элээн хөй чүүлдер тывылган болгаш ук базырыктың баштайгы үеде кандыг хевирлиг, канчаар туттунганының дугайында бодалдар улам бадыткаттынган. Аржаанда базырык Тывада ам дээрезинде эң улуг хемчээлдиг базырыкка санадып турар. Ооң ниити хемчээли бир га черни ээлээн. Төгериктей кылган базырыктың диаметри 120 метр ажыг. Ону долгандыр үш каът даш херим турган. Оларның бедии баштайгы үезинде 3—4 метр хире турган. Чевегге кижилерни болгаш аъттарны бажың ышкаш кылдыр туткан, бедии 3 метр ыяш кажааларга хөмген турган. Ол кажааларның шуптузун тудуштур серилээш, ооң кырынга хая-дашты 4—5 метр чедир оваалап турган.

Ниитизи-биле ол кажаа чевегни бир муң хире кижи бир ай иштинде туткан, а ол-ла үеде даш чыырынга 5 муң ажыг аъттыг кижи киришкен деп эртемденнер санаан. Чевегден чүс ажыг аът сөөгү, 14 кижиниң (оларның бирээзи херээжен кижи) мөчүлери тывылган. Эр кижилерниң назыны орнукшудуп турган үеде 60 хар үеи турганын тускай лабораторияга кылган анализ тодараткан.

Бо базырыктан тывылган чүүлдер болза чаңгыс чевегге бо хире хөй кижини орнукшудуп турганы, ук чевегни кылган конструкциязы бистиң чуртувустуң девискээринге эрте-бурунгу шагда бедик культуралыг улустарның чурттап турганын маргыш чок бадыткаан болгаш төөгүге чаа ажыдыышкынны кылган деп, эртемден медеглээн.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

КЫЗЫЛДАН
АВГУСТ 24-ТЕ

19.00 — **«Аныяк ленинчилер».** Дамчыдылга. 19.35— Мультфильм. 19.55—Телемедээлер (тыва дылга). 20.10— **«Хаанның кирери хоруглуг».** Документалдыг фильм. 20.25—**Чаа чүүлду чалгыннадырар.** Дамчыдылга. 20.50 — **«Чүгле чаңгыс ээлчег».** Документалдыг фильм. 21.00—Телемедээлер (орус дылга). 21.10—Чарлалдар, реклама. 21.15—23.00— **«Аар тараа бажы».** Уран-чечен фильм.

АГААР

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы даглыг черлерге 8—13, өскелеринге 13—18 градус чылыг болур.

Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 16—18 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АВГУСТ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бүргег агаардан дээре чүү деп?» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сурагжаан эр» 15.20, 17.00, 18.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: «Шынчы чорук» 1—2 сериялары. 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Кызыл даштар деп застава чанында» 9.00, 11.00. «Чалыылар» 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.00.

СОНУУРГАКТАРГА

ЛА-МАНШ АДААНЫҢ ОРУУ

ПАРИЖ. Францияның транспорт министерствозу 1973 чылда Ла-Манш адаанга орукту (туннельди) үттеп, кылып эгелээр дугайын дыңнаткан. Ол 52 километр узун дурттуг чер иштиниң оруунга Париж биле Лондонну харылзаштырар демир-орукту тудар деп турар. Ол ийи найысылал аразынга поездилер ийи шак дөртен минута иштинде маңнаар. Ону кылыр ажылдарының ниити түңү 5—6 миллиард франк-акша болур. Далай адааның оруун 1980 чылда тудуп доозар ужурлуг.

Францияның болгаш Англияның-даа чазактары 1964 чылда-ла Ла-Манш өөжүүнүң адаанга орукту тудуп тургузарының дугайында чугаалажып эгелээн. Ынчалза-даа 1971 чылдың июль 22-де «Ла-Манш адааның оруунуң француз-англи бөлүүү» тургустунгужеге чедир ол айтырыгны көрбейн турган.

БУРУНГУЛАРНЫҢ ХЕМЕЗИ

СОФИЯ. Варна хоолунге чаа портту тудуп турар үезинде ооң дүвүнде кылын малгаш-балар адаандан дуб ыяштан чазап турган кылган хеме тывылган. Ол 3—5 муң хире чыл болган деп археологтар санап турар. Ону тускай шинчилээн соонда, ооң хар-назызын чазыг чокка тодарадып болур. Ынчалза-даа ол хеме—Болгарияда эң эрте-бурунгу үениң хемези деп чүве билдингир.

Амгы үеде ол хемени үрелбезин дээш, тускай эзилдиригде суп каан. Ооң соонда ону тускай камгалал будук-биле чаггаш, ук черниң археология музейинге делгээр.

ОНЗАГАЙ АТ

БУХАРЕСТ. Бихор уездизиниң Сэкуэнь дээр черниң чанында малгаш-баларлыг черде озалааш турар бичии ортулукчугаш Таурулуй шивээ деп онзагай аттыг. Ооң ындыг адын ук черниң школачылары сонуургап, ол чогум чүге ындыг аттыгыл дээрзин тодарадыр сорулга салганнар. Ынчангаш ол ортулукчугаштан ёзулут шивээниң бузундуларын тып алганнар. Ол дээрге археологияга улуг сонуургалдыг ажыдыышкын болган. Ону фракийлер бистиң эраның-даа мурнунда 1850—1450 чылдарда тудуп тургусkan деп эртемденнер тодараткан. Шивээниң чоогунга хөй кижилиг суурнуң турган истери, эрте-бурунгунуң даш торгалары, көдээ ажыл-агый херекселдери база тывылган.

Ортулукчугаштың онзагай ады ёзулут шын деп чүве мынчаар илерээн.

* * *

КАРА-БАЖЫҢДАН ЧАЙЛАВАС-ДАА

РИМ. Синьора Нунция Федерико дээрзин сигарета таакпы чажырып садып турар дээш тудуп хоругдаары-биле келген итали полицейлер ооң бажыңынга кире бээрге, ол бирде, бичии уруг эмзирип олурар азы божуур чыгаандаа болгулаар. Ынчангаш корум-чурум камгалакчылары ёзулааш-ла үнүп чоруур ужурга таваржып турганнар. Италияның хоойлу-дүрүмнериниң ёзугаар алды ай чедир назылыг бичии уруг ап олурган азы чаш уруглуг боор деп турар херээжен кижини тудуп хоругдап черле болбас ужурлуг.

Синьора Федерико тудуп хоругдаашкындан 18 чыл дургузунда камгаланып келген. Ындыг арганы чаңгыс ол-даа ажыглавайн турбаан. Бирле, Кончетта Муккардо дээр кижи шак-ла ындыг чылдагаан-биле алды уругну божуп алган. София Лорренниң кол рольь ойнап турары «Дүүн, бөгүн болгаш даарта» деп сураглыг фильмни ооң допчу намдарынга үндезилээш кылып тургускан.

Ынчаарга Нунция Федерико он уругну божаан-даа болза, кара-бажыңдан чайлап шыдаваан. Полицейлер эрткен неделяда ээлчеглиг алды айны үзе санааш, ооң бажыңынга чеде бээрге, ол амы-тынын алыр чаш уруг-даа, божуур дугайында шынзылга-даа чок олуруп тур.

* * *

«ХИППИЛЕРГЕ» УДУР ХЕМЧЕГ

МЕХИКО. Мексиканың Юкатан штады «хиппилерге» удур тускай хемчеглерни ап турар. Туристер сонуургаар ол черге бажының дүгүн таарып, дыраваан, хир-чамга туттурган, кижилер—«хиппилерниң» албадап турган чунар-бажыңнадыр болгаш наркомахерскаяладыр. Олар чогуур аян-шиңчи кирген соонда ам сонуургаан черлеринче чорup болурлар. Ындыг арыг-шевер негелдезин эртериден ойталаар «хиппилер» турар болза оларны штаттан доп-дораан үндүр ойладыптар.

Оларга удур ындыг «дайынның» чарлаттынган чылдагааны чүдел дизе, юкатанчы «хиппилерни күзевейн турарывыста» деп, штаттың чингине прокурору тайылбырлаан.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизиниң 23-54, харысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 37-13, культура килдизиниң 23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа килдизиниң 41-27, информация база совет тургузуг килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн баарганда 32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тываның ном үндүрер черниң республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—00685.